

SVATÝ STOLEC A ČESKOSLOVENSKO

II.

EDICE DOKUMENTŮ
Z LET 1923–1925

Marek Šmíd
Eva Hajdinová
Daniel Atanáz Mandzák
editoři

Svatý stolec a Československo II.

Edice dokumentů z let 1923–1925

Marek Šmíd, Eva Hajdinová a Daniel Atanáz Mandzák (editoři)

Recenzovali

prof. PhDr. PaedDr. Pavel Marek, Ph.D.

prof. PhDr. Róbert Letz, PhD.

**Financováno
Evropskou unií**
NextGenerationEU

**Národní
plán
obnovy**

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

Publikace byla vydána za podpory Ministerstva školství, mládeže
a tělovýchovy a Národního plánu obnovy v rámci projektu
Transformace pro VŠ na UK (reg. č. NPO_UK_MSMT-16602/2022).

Vydala Univerzita Karlova
Nakladatelství Karolinum
Praha 2023

Redakce Josef Lesák
Grafická úprava a sazba
DTP Nakladatelství Karolinum
Vydání první

© Univerzita Karlova, 2023
© Marek Šmíd, Eva Hajdinová a Daniel Atanáz Mandzák, 2023

ISBN 978-80-246-5174-3
ISBN 978-80-246-5247-4 (pdf)

Univerzita Karlova
Nakladatelství Karolinum

www.karolinum.cz
ebooks@karolinum.cz

Obsah

Poděkování	/9
Ediční úvod	/11
Seznam zkratk	/16

Úvodní studie: <i>Československo-vatikánské diplomatické styky v letech 1923–1925</i>	/19
---	-----

Dokumenty z fondu Archivu Ministerstva zahraničních věcí České republiky, Politické zprávy – Vatikán, 1923–1925	/49
---	-----

1. souhrnná politická zpráva vatikánského vyslanectví ze dne 31. ledna 1923 /51
2. souhrnná politická zpráva vatikánského vyslanectví ze dne 28. února 1923 /63
3. souhrnná politická zpráva vatikánského vyslanectví ze dne 31. března 1923 /78
4. souhrnná politická zpráva vatikánského vyslanectví ze dne 30. dubna 1923 /87
5. souhrnná politická zpráva vatikánského vyslanectví ze dne 31. května 1923 /97
6. souhrnná politická zpráva vatikánského vyslanectví ze dne 30. června 1923 /107
7. souhrnná politická zpráva vatikánského vyslanectví ze dne 20. července 1923 /116
8. souhrnná politická zpráva vatikánského vyslanectví ze dne 1. září 1923 /124
9. souhrnná politická zpráva vatikánského vyslanectví ze dne 30. září 1923 /133
10. souhrnná politická zpráva vatikánského vyslanectví ze dne 31. října 1923 /139
11. souhrnná politická zpráva vatikánského vyslanectví ze dne 30. listopadu 1923 /144
12. souhrnná politická zpráva vatikánského vyslanectví ze dne 31. prosince 1923 /159
13. souhrnná politická zpráva vatikánského vyslanectví ze dne 31. ledna 1924 /170

14. souhrnná politická zpráva vatikánského vyslanectví ze dne 29. února 1924 /176
15. souhrnná politická zpráva vatikánského vyslanectví ze dne 31. března 1924 /185
16. souhrnná politická zpráva vatikánského vyslanectví ze dne 1. května 1924 /198
17. souhrnná politická zpráva vatikánského vyslanectví ze dne 31. května 1924 /215
18. souhrnná politická zpráva vatikánského vyslanectví ze dne 30. června 1924 /229
19. souhrnná politická zpráva vatikánského vyslanectví ze dne 12. července 1924 /242
20. souhrnná politická zpráva vatikánského vyslanectví ze dne 4. srpna 1924 /245
21. souhrnná politická zpráva vatikánského vyslanectví ze dne 6. září 1924 /250
22. souhrnná politická zpráva vatikánského vyslanectví ze dne 3. října 1924 /254
23. souhrnná politická zpráva vatikánského vyslanectví ze dne 4. listopadu 1924 /262
24. souhrnná politická zpráva vatikánského vyslanectví ze dne 30. listopadu 1924 /272
25. souhrnná politická zpráva vatikánského vyslanectví ze dne 31. prosince 1924 /280
26. souhrnná politická zpráva vatikánského vyslanectví ze dne 1. února 1925 /289
27. souhrnná politická zpráva vatikánského vyslanectví ze dne 2. března 1925 /302
28. souhrnná politická zpráva vatikánského vyslanectví ze dne 1. dubna 1925 /307
29. souhrnná politická zpráva vatikánského vyslanectví ze dne 2. května 1925 /315
30. souhrnná politická zpráva vatikánského vyslanectví ze dne 1. června 1925 /323
31. souhrnná politická zpráva vatikánského vyslanectví ze dne 3. července 1925 /331
32. souhrnná politická zpráva vatikánského vyslanectví ze dne 3. srpna 1925 /341
33. souhrnná politická zpráva vatikánského vyslanectví ze dne 8. září 1925 /358
34. souhrnná politická zpráva vatikánského vyslanectví ze dne 3. října 1925 /379

35. souhrnná politická zpráva vatikánského vyslanectví
ze dne 7. listopadu 1925 /395
36. souhrnná politická zpráva vatikánského vyslanectví
ze dne 10. prosince 1925 /415
37. souhrnná politická zpráva vatikánského vyslanectví
ze dne 11. ledna 1926 /433

Přílohy /453

Výběrový soupis pramenů a literatury k československo-vatikánským
diplomatickým stykům v letech 1923–1925 /459

Jmenný rejstřík /466

English summary /476

Medailonky editorů /478

Poděkování

Na tomto místě bychom chtěli poděkovat všem pracovníkům Archivu Ministerstva zahraničních věcí České republiky v Praze za jejich vstřícnost a obětavost, s nimiž k nám během našich návštěv v badatelně zmíněného archivu přistupovali. Za cenné připomínky děkujeme rovněž lektorům tohoto svazku, panu profesorovi Pavlu Markovi a panu profesorovi Róbertu Letzovi. Náš dík patří současně našim rodinám, bez jejichž lásky, podpory a porozumění by tato práce nikdy nevznikla.

Marek Šmíd, Eva Hajdinová a Daniel Atanáz Mandzák

Ediční úvod

Tato kniha je již druhým svazkem ediční řady souhrnných diplomatických zpráv československého vyslanectví u Svatého stolce v éře první republiky. Opět se jedná o výběrovou edici tvořenou souhrnnými periodickými zprávami vyslanectví, které v měsíčním intervalu referovaly československému ministerstvu zahraničních věcí o vývoji československo-vatikánských vztahů a o komplexu církevně-diplomatických otázek souvisejících se Svatým stolicem na mezinárodním poli. Mimořádné a souhrnné politické zprávy československého vyslanectví jsou pramenem úřední povahy. Nepředstavují však zdaleka pouze strohý výčet vykonaných audiencí, seznam předaných nót či memorand a popis vzájemných jednání, ale nabízejí i kritickou analýzu vatikánských poměrů a rovněž stanovisek ostatních zahraničních legací působících u papežského dvora.

Zprávy československého vyslanectví u Svatého stolce jsou dnes uloženy především v Archivu Ministerstva zahraničních věcí (AMZV, fond Politické zprávy – Vatikán, 1920–1939) a v opisech rovněž v Archivu Kanceláře prezidenta republiky (AKPR, fond KPR – protokol T, kartony 21–23, sign. T 32/21). Zprávy československých zahraničních legací byly obecně adresovány nejen přímo kabinetu ministra zahraničních věcí, ale rovněž jednotlivým sekcím ministerstva, konkrétně politické sekci, právní sekci a zpravodajské sekci a velmi často rovněž ministerstvu školství a národní osvěty. Opisy těchto zpráv jsou proto často zachovány i jako součást spisového materiálu fondu Ministerstvo školství 1918–1949 v Národním archivu.

Druhý svazek ediční řady obsahuje 37 souhrnných zpráv československého zastupitelského úřadu u Vatikánu z let 1923–1925. Autory těchto relací byl především druhý československý vyslanec na tomto postu Václav Pallier, dále sekretář vyslanectví Miloslav Niederle a konečně Eduard Jelen ve funkci chargé d'affaires ad interim, který vedl vyslanecký úřad po odvolání výše jmenovaných diplomatů v srpnu 1925.

Autorský tým ediční řady nezařazuje do edice soubor mimořádných politických zpráv. Celý korpus spisového materiálu fondu „Politické zprávy“ nelze na omezeném prostoru edice zpřístupnit. Souhrnné zprávy mají naopak dvě přednosti, za prvé ucelenou formální podobu a strukturu a za druhé fakt, že shrnují obsah nejdůležitějších bodů obsažených v mimořádných zprávách a zbylé diplomatické úřední korespondenci. V textu editovaných souhrnných zpráv jsou zmiňovány depeše, záznamy rozhovorů z různých vyslancových jednání, výstřižky či souhrnný přehled z denního vatikánského a italského tisku, konečně vládní memoranda, oficiální nóty atd., které byly zasílány samostatně či tvořily

přílohy zmíněných pravidelných politických zpráv. V poznámkovém aparátu však nejsou stejně jako v prvním díle edice blíže editorsky specifikovány.

Publikované zprávy jsou uspořádány chronologicky, očíslovány a doplněny vědecko-kritickým poznámkovým aparátem.¹ Každý dokument je opatřen záhlavím obsahujícím místo vzniku zpráv, dataci a českou anotaci, jež uvádí číslo souhrnné zprávy, jméno a funkci jejího původce a stručně zachycuje obsah publikované písemnosti. Jako součást každé zprávy ponecháváme rovněž jednacím číslo, které sloužilo k identifikaci a zařazení spisu. Na konci každé zprávy informujeme o formě jejího dochování (originál, opis, kopie) a způsobu vyhotovení (strojopis či rukopis). Ostatní formální prvky zpráv tvořící tzv. záhlaví – tedy oficiální název legace, adresu, použití úředního razítka vyslanectví či informace o rozeslaných opisech nepublikujeme. Tyto údaje jsou zachyceny vždy v první textové poznámce každé zprávy, kde je rovněž upozorněno na vlastnoruční podpis, pokud jde o originál dokumentu.

Přepis a jazykovou úpravu dokumentů jsme provedli v souladu s pravidly pro přepis historických dokumentů. V zásadě jsme využívali současnou platnou pravopisnou normu. Dokumenty jsou opatřeny textovými a věcnými poznámkami. Textové komentáře jsou výsledkem textové kritiky a jsou označeny písmeny latinské abecedy. Přinášejí údaje o záhlaví dokumentu a dále slouží k překladu a objasnění významu některých cizojazyčných, přejatých a zastaralých výrazů. Textovou poznámku s překladem nevkládáme tam, kde sám pisatel zprávy v textu použil svůj vlastní překlad cizího výrazu či pasáže. Použité věcné poznámky pod čarou jsou číslovány samostatně pro každou zprávu a přinášejí výsledky historické kritiky obsahu dokumentů. Objevují se v nich zpřesněné rozbory historických událostí, papežských listin, především encyklik, stručný popis klíčových mezinárodních či tuzemských diplomaticko-právních dokumentů a dále slouží především k bližší identifikaci citovaných osobností. Vlastní jména jsou opatřena biografickým medailonkem na prvním místě jejich výskytu v edici a v abecedním výčtu přehledně uvedena ve jmenném rejstříku na konci edice. Věcné poznámky jsou vypracovány s ohledem na všechny editované dokumenty, jsou proto vzájemně provázány. Věcné poznámky pod čarou obsahují tudíž i referenční vysvětlivky, v nichž je odkazováno na čísla poznámek s daným výkladem fakt na prvním místě výskytu.

Zjevné písařské překlepy či tiskové chyby, scházející interpunkce a pravopisné chyby byly opraveny bez zvláštního vyznačení jak v českém, tak v cizojazyčném textu. V italských i francouzských slovech byly v případě nutnosti opraveny akcenty (e > è, c > ç, á > à, ó > ò, i > ï apod.). Do stylu zpráv nebylo

---

1/ Edice se metodicky opírá o zásady pro vydávání novověkých pramenů. Ivan Štoviček et al.: *Zásady pro vydávání novověkých historických pramenů z období od počátku 16. století do současnosti*, Praha 2002.

zasahováno, ponechán byl slovosled či dobové jazykové zvláštnosti („ježto“ na místo „jelikož“; „dobré zdání“ na místo „dobrozdání“; „an/anžto“ na místo „nebot“; výraz „list svědčící“ na místo „list dosvědčující [daný právní stav]“). Na stylistické chyby a prohřešky proti jazykové normě či logice věty se upozorňuje v textu znakem [!]. Situace věcně nepřesných či chybných formulací pisatele komentujeme věcnými poznámkami pod čarou, případně označujeme znakem [sic!] v textu zpráv (např. „Nový anglický vyslanec Theo [sic!] Russel...“ – správně Odo Russell; „Ohledně užhorodského [sic!] biskupa Pappa poukazují...“ (jednalo se správně o mukačevskou diecézi se sídlem v Užhorodě).

Různou podobu strojopisně zvýrazněného textu v dokumentech (podtržení, prostrkané písmo, jiná velikost písma) jsme sjednotili na podtržený text. Naopak nijak zvláště neupozorňujeme na častá, avšak dodatečná rukopisná podtržení textu provedená různými příjemci, které však nelze s jistotou identifikovat. Upozorňujeme pouze na přeškrtnutí pasáží, které mohlo znamenat částečné cenzurování zprávy před jejím dalším šířením v opisech a parafrázích v další úřední korespondenci. V několika případech upozorňujeme na dodatečné rukopisné vpisky, kterými příjemce korigoval či zpřesňoval znění zpráv. Názvy novin a časopisů uvedené v textu zpráv byly ponechány beze změn, bez kurzivy a často jen ve zkrácené podobě (např. Osservatore > Osservatore Romano, Corriere > Corriere della Sera), neboť jejich plný název je v textu výše obsažen. Seznam všech citovaných tiskovin v jejich správném a plném znění je přiložen k seznamu zkratk.

V češtině běžně i méně užívané zkratky nebo zkrácená slova jsme nerozepisovali (čs., p., pí, posl., RČS, m. p., hod., P., str., atd.), pouze jsme sjednotili jejich psaní s přihlédnutím k současným pravidlům (např. a. j. > aj.; a. t. d. > atd.; a. t. p. > atp.; t. j. > tj.; t. z. v. > tzv.). Další zkratky používané běžně v historických odborných textech nebyly rozepisovány (např. ČSR, ČSL, NS, SHS). V případech, kdy zkratka nebyla jednoznačná a mohla by se číst v několika významech, byla podle kontextu rozepsána v hranatých závorkách (např. proti kat[olickým] organizacím; s gener[álním] tajemníkem).

Rozlišné psaní titulu monsignore (Msg., Msgr., Mons.) bylo sjednoceno na Mons., tedy formu, již pisatelé zpráv používali nejčastěji. Tento titul duchovních byl v dobových textech psán převážně s velkým písmenem pro vyjádření úcty, editoři jej proto ponechali s velkým „M“. Sjednoceno bylo obdobně různé psaní titulu doktor (Dr., dru., drem) na dr. V textu jsme zrušili lomítkové závorky // a pozměnili je na závorky jednoduché ().

Psaní vlastních jmen kolísá především u místních a zeměpisných názvů. Jejich původní tvar přepisujeme podle v současnosti platné pravopisné normy (Poruří > Porúří; Brussel > Brusel; Waršava > Varšava). Nesprávné psaní zeměpisných názvů jsme sjednotili a opravili bez vyznačení (např. Itálie > Itálie; Rjeka, Rjece > Rijeka; Gdansk > Gdaňsk). Naopak jsme v textu ponechali některé významově specifické dobové výrazy, např. Uhersko (i ve významu po

roce 1918, tedy správně Maďarsko), v Porýnsku atd. Psaní malých a velkých písmen jsme upravili podle v současnosti platné pravopisné normy (např. Střední Evropa > střední Evropa; Redemptoristi > redemptoristi, Jezuiti > jezuiti; Společnost Národů > Společnost národů; svatý Stolec > Svatý stolec). Písařské chyby ve jménech osob jsme v textu opravovali do správné podoby bez vyznačení. Vyskytovaly se vesměs drobné překlepy, např. chybějící zdvojená souhláska u příjmení (Ceretti > Cerretti; Marmagi > Marmaggi), chybějící délka samohlásky (Takacs > Takács), dále dobový fonetický přepis souhlásky j' (Nyaradi > Njarady) či srbochorvatského měkkého ć (Bakotich > Bakotić) či jiné nepřesnosti (Jantauš > Jantausch; Skrzinsky > Skrzyński). Složená jména osob jako např. F. Borgongini Duca, R. Merry del Val y Zulueta, M. Torcuato de Alvear se ve zprávách vyskytují ve zkrácené podobě (Borgongini, Merry del Val, Alvear). Tyto zkrácené formy jmen nerozepisujeme, vyjímaje jejich rozepisování v záhlaví zpráv.

V textu zpráv byly dále opraveny zdvojené souhlásky v psaní slov cizího původu (např. bulla > bula; afféra, affaira > aféra; appel > apel; alliance > alian-ce; officiální > oficiální; collegium > kolegium; professor > profesor; misse > mise; reperkuse > perkuse atd.). Obdobně jsme upravili psaní s, z uprostřed slova (provisorně > provizorně; president > prezident; universita > univerzita; organisace > organizace; krise > krize; representant > reprezentant atd.) a dále psaní předložek (se stanoviska > ze stanoviska; s jiné strany > z jiné strany; s hlediska > z hlediska). Rovněž jsme přizpůsobili v současnosti platné jazykové normě psaní s, z na počátku slov (např. zblížení > sblížení; súčasnit se > zúčastnit se; sjistit > zjistit) a psaní th > t (např. metoda > metoda; these > teze). Stejně tak byly pozměněny dnes již nepoužívané zastaralé tvary (např. neloyální > nelojální; bureaukratický > byrokratický; officiální > oficiální; eventuelní > eventuální; materiální > materiální; prestýž > prestiž; chefu misse > šéfu mise; regim > režim atd.) Pravidlům jsme přizpůsobili též psaní příslovečných spřežek (např. konec konců > koneckonců; k vůli > kvůli; ku předu > kupředu; na vzájem > navzájem; z počátku > zpočátku; po případě > popřípadě; při tom > přítom; na to > nato) a spojovníků (mezinárodně-právním > mezinárodněprávním). Sjednotili jsme rovněž nestandardní a kolísavé psaní kvantity samohlásek (např. disciplina > disciplína; forum > fórum; nota > nóta; konklave > konkláve). Ve zprávách se vyskytují i alternativní pojmenování např. Svatá stolice, Liga národů či Svaz národů. V těchto případech ponecháváme označení v původní podobě.

Základní i řadové číslovky byly ve zprávách rozepisovány slovem, vyjma údajů statistického charakteru. Římské číslice se vyskytují v označení svazků nejrůznějších oficiálních ročenek či věstníků. V edici hojně používané zlomky při popisu časových údajů byly převedeny do slovní podoby (v ½ 5 > v půl páté; ve ¾ 6 > ve tři čtvrtě na šest). Zároveň různopsaní datace zpráv arabskými či římskými číslicemi (15. 5., 15. V.) bylo sjednoceno na slovní označení

jednotlivých měsíců (15. května). Edici uzavírá jmenný rejstřík obsahující jména ze všech publikovaných zpráv, z úvodní studie a z anglického summary.

Předložené editované zprávy jsou zřejmým důkazem toho, že diplomat Václav Pallier vykonával svůj úřad svědomitě. Jeho relace obsahují množství detailů ohledně vztahů cizích států ke Svatému stolci. Informace o nich čerpal jak z denního tisku, tak osobních schůzek s diplomaty. Jistě byl přesvědčen, že jejich podrobné popisování může být pro ministerstvo zahraničních věcí užitečné i nad rámec československo-vatikánského bilaterálního vztahu. Na druhé straně narážíme ve zprávách na jeho vlastní relativně časté zmínky o tom, že jeho pokusy o získání nějaké konkrétní odpovědi či stanoviska kurie na československé církevní otázky a problémy ze strany vatikánských představitelů byly neúspěšné a jím tlumočené požadavky vlády byly opakovaně odkládány. Tento vzorec chování byl zajisté alfou a omegou diplomatického jednání Vatikánu s prakticky všemi diplomatickými zástupci a měl rovněž hlubokou strukturální příčinu – krátkodobost existence nového, avšak značně sekulárně orientovaného československého státu a zároveň množství jeho nedořešených církevně-správních záležitostí. Z některých narážek diplomatické korespondence odesílané do Říma, a především ze zpráv a telegramů samotného Edvarda Beneše, lze ovšem tušit netrpělivost a snad i jistou nespokojenost ministra s postupem jednání vedených Pallierem.

V této souvislosti není nezajímavé přesunout se k samému závěru Pallierova působení na římském vyslanectví v červenci 1925. Tehdy byl povolán do Prahy, aby zde oficiálně podal referát o vývoji postoje Vatikánu k Marmaggiho aféře, jednalo se však o jeho faktické odvolání z Říma a přerušení řádných vzájemných diplomatických vztahů mezi oběma státy. Dne 13. července 1925, v tomto klíčovém okamžiku své kariéry, odeslal Václav Pallier již z Prahy ministerstvu mimořádnou zprávu ohledně své poslední návštěvy u státního sekretáře Pietra Gasparriho a rovněž podsekretáře Francesca Borgonginiho Ducy s následujícím ospravedlňujícím dovětkem: „Na konec chci, jak jsem učinil již ústně panu ministru dr. Benešovi, říci několik slov o tom, jak hleděl Vatikán na celkové moje chování se vůči němu. [...] [kardinál P. Gasparri] zmínil se též o mne, že prý uznává, že mám velmi těžké postavení mezi vládou a Vatikánem, že si ale počínám při svém jednání vždy bezvadně, s velkým taktem a že proti mně nemohou nic mítí. Když na jaře letos Marmaggi zajel do Říma, navštívil mne rovněž a sotva ke mně vstoupil, jal se mi hned vyprávět, že jde právě od kardinála, s nímž mluvil o našich věcech a též o mém působení při Vatikánu, že kardinál jest plný chvály o mně s jakou prý korektností a taktností vždy vůči Vatikánu jedním. Vědí prý to, že jsem i ve svém soukromém životě bezvadného chování.“²

Eva Hajdinová

Seznam zkratek

AAV	Archivio Apostolico Vaticano
AA. EE. SS.	Affari Ecclesiastici Straordinari
a. i.	ad interim
aj.	a jiní/é
AKPR	Archiv Kanceláře prezidenta republiky
AMZV	Archiv Ministerstva zahraničních věcí
angl.	anglicky
apošt.	apoštolský
apod.	a podobně
arcib.	arcibiskup/arcibiskupský
atd.	a tak dále
č., čís.	číslo
č. j.	číslo jednací
čl.	článek
čs., Čs., čsl., Čsl.	československý
ČSR	Československá republika / Československo
dr.	doktor
fj.	francouzský jazyk
hod.	hodina
hovor.	hovorově
i. f.	na konci
it.	italský/y
jap.	japonský
kard.	kardinál
Kč	Korun československých
kupř.	kupříkladu
lat.	latinský/y
lj.	literární jazyk
mj.	mezi jiným
Mons.	Monsignor
např.	například
něm.	německý
p.	pan
P.	Páter
pí	paní
p. i.	per interim
pol.	politický/á [zpráva]

pozn.	poznámka
prof.	profesor
r.	rok
resp.	respektive
roč.	ročník
S., St.	S(aint)/S(ain)t
Sb. z. a n.	Sbírka zákonů a nařízení
SHS	Království Srbů, Chorvatů a Slovinců
sr., srov.	srovnej
SSSR	Sovětský svaz
stol.	století
str.	strana
sv., Sv.	svatý
šp.	španělsky
t. m.	toho měsíce
t. r.	tohoto roku
tj.	to jest
tzv.	takzvaný
USA	Spojené státy americké
v. r.	vlastní rukou
vol.	volume
zvl.	zvláště

Úvodní studie: Československo-vatikánské diplomatické styky v letech 1923–1925

Úvodní studie rozsáhlé edice *Svatý stolec a Československo II. Edice dokumentů z let 1923–1925* nabízí přehledný vývoj diplomatických styků Československa a Svatého stolce v období po vzniku Československa na počátku dvacátých let 20. století. Převážně na základě materiálů z Archivu Ministerstva zahraničních věcí České republiky v Praze rekonstruuje charakter, podobu a proměnu diplomatických styků mladé republiky s ústředím katolické církve v Římě v letech 1923–1925.

S ohledem na jejich utváření v meziválečném období se právě v tomto relativně krátkém časovém úseku jedná o dramatickou dobu, jež ve vztazích Československé republiky a Vatikánu odráží v mnoha ohledech prvotní těžkosti republiky, respektive její zahraničněpolitické a ideologicky-mocenské orientace. Tyto těžkosti se projevovaly rovněž v jejím přístupu ke katolické církvi, jejímu zástupci v osobě apoštolského nuncia v Praze a její hlavě, papeži v Římě.

Úvodní studie se primárně soustředí na pramenný materiál fondu Politické zprávy Vatikán, uložený v Archivu Ministerstva zahraničních věcí České republiky v Praze, jež doplňuje dalšími českými a vatikánskými archivy i vydanými dokumenty, které konfrontuje s odbornou literaturou, z níž neopomíjí ani klasická starší díla, ani moderní odborné texty.

V období let 1923–1925 řešily československá i vatikánská strana především aktuální záležitosti nábožensko-církevního života v Československu, jimiž se již dříve zabýval apoštolský nuncius v Praze Clemente Micara nebo přímo jednotliví představitelé duchovního života v zemi (arcibiskupové, biskupové, opati atd.), kteří komunikovali přímo se Svatým stolicem a jeho úřady. Tyto akcenty jsme zdůraznili v úvodní studii edice *Svatý stolec a Československo I. Edice dokumentů z let 1920–1922*.

O nejdůležitějších záležitostech informovala apoštolská nunciatura v Praze Státní sekretariát – nejvlastnější orgán politiky římské kurie, jemuž apoštolští nunciové podléhali – prostřednictvím dopisů, zpráv, telegramů či telefonního spojení.¹

1/ Státní sekretariát se dělil do tří sekcí: I. oddělení: Kongregace pro mimořádné církevní záležitosti (Congregazione degli Affari Ecclesiastici Straordinari) v čele s tajemníkem,

V době let 1923–1925 stál v čele katolické církve Pius XI., jenž byl zvolen papežem v únoru 1922. Rodák z lombardského města Desio u Monzy nedaleko Milána byl vysvěcen na kněze v roce 1879 a následně působil jako profesor teologie v semináři v Padově. V roce 1907 se stal prefektem slavné Ambrosiánské knihovny v Miláně. V roce 1911 začal působit ve Vatikánské knihovně, nejprve jako viceprefekt, od roku 1914 jako prefekt. Po první světové válce byl činný nejprve jako apoštolský vizitátor pro Polsko a Litvu, později jako apoštolský nuncius ve Varšavě a v Horním Slezsku (1919–1921). V roce 1921, kdy se stal po smrti milánského arcibiskupa Andrey Carla Ferrariego jeho nástupcem a kardinálem, jeho polská mise skončila. Byl povolán zpět do Itálie a v únoru následujícího roku zvolen papežem.²

Funkci státního sekretáře Svatého stolce zastával od roku 1914 Pietro Gasparri, který měl za sebou dlouhou diplomatickou i úřední kariéru. V letech 1898–1901 působil jako apoštolský delegát v Peru, Ekvádoru a Bolívii, když byl předtím jmenován titulárním arcibiskupem v palestinské Caesareji. Od roku 1901 byl sekretářem Kongregace pro mimořádné církevní záležitosti a o tři roky později se stal členem papežské komise pro kodifikaci kanonického práva, kde se velmi zasloužil o vydání Kodexu kanonického práva v roce 1917. V roce 1907 byl kreován kardinálem. Svojí povahou a charakterem byl opatrný, trpělivý, kritický, avšak jednal rozvážně, racionálně, bez zbytečných emocí, jež dramatické roky často rozechvívaly. Ve vatikánském prostředí patřil spíše k liberálnímu proudu, přičemž nebyl považován za stoupence integralistického názorového proudu v církvi.³

Co se týká československé strany, post vyslance u Svatého stolce zastával od dubna 1922 diplomat, právník a bývalý vyslanec v Budapešti Václav Pallier. Jeho jmenování vyslancem u Svatého stolce bylo na základě dostupných pramenů spíše improvizovaným rozhodnutím ministra zahraničí Edvarda Beneše než výsledkem dlouhodobé ideové linie mladé republiky směrem ke Svatému stolci. Předání pověřovacích listin československého

---

resp. sekretářem, II. oddělení: Kongregace pro řádné církevní záležitosti (Ufficio degli affari ordinari, původní státní sekretariát) v čele s podtajemníkem, resp. podsekretářem či substitutem a III. oddělení: Kancelář papežských brevii (Segreteria dei Brevi apostolici). Poslední slovo ve všech záležitostech měl nicméně papež.

2/ Podrobněji k osobnosti Achilla Rattiho, pozdějšího papeže Pia XI., například: Umberto Dell'Orto: *Pio XI. Un papa interessante*, Milano 2008; Emma Fattorini: *Pio XI, Hitler e Mussolini. La solitudine di un papa*, Torino 2007; Emilio Gentile: *Contro Cesare. Cristianesimo e totalitarismo nell'epoca dei fascismi*, Milano 2010; Yves Chiron: *Pio XI. Il papa dei patti lateranensi e dell'opposizione ai totalitarismi*, Milano 2006; Carlo Puricelli: *Un „Papa Brianzolo“. Le radici culturali di Achille Ratti, Pio XI*, Milano 1991; Domenico Flavio Ronzoni: *Achille Ratti. Il prete alpinista che diventò papa*, Missaglia 2009; Giordano Stella: *Pio XI. Il papa dei concordati*, Milano 2009; Hubert Wolf: *Il Papa e il Diavolo. Il Vaticano e il Terzo Reich*, Roma 2008; Guido Zagheni: *La croce e il fascio. I cattolici italiani e la dittatura*, Milano 2006.

3/ Marek Šmíd: Kardinál Pietro Gasparri – přední muž vatikánské diplomacie, *Historica Olomucensia* 26, č. 42 (2012), s. 56–57.

diplomata Václava Palliera papeži Piu XI. proběhlo dne 3. května zmíněného roku.⁴

Československý vyslanec byl ve Věčném městě v pravidelném osobním i písemném kontaktu s ostatními diplomaty akreditovanými u Svatého stolce, jak vyplývá z jeho zpráv, především se zástupci Polska, Rakouska, Německa, Francie a jihoamerických států, a současně s československým vyslancem u italské vlády, diplomatem a historikem Vlastimilem Kybalem, který zde působil v letech 1920–1925. Zajímavé svědectví o dění v Římě v první polovině dvacátých let představují Kybalovy *Paměti*.⁵

Pallierovým sekretářem na československém vyslanectví u Svatého stolce byl právník Miloslav Niederle, někdejší aktivní účastník protirakouského odboje v řadách československých legií za první světové války, který vstoupil do diplomatických služeb Československa v roce 1920 a v červnu následujícího roku se stal legačním tajemníkem československého vyslanectví v Římě. Československé vyslanectví u Svatého stolce sídlilo v Římě na ulici Virginio Orsini č. p. 15.

Když byli v létě 1925 československý vyslanec Václav Pallier a jeho sekretář Miloslav Niederle svoji diplomatickou misi donuceni opustit, řídil dočasně její chod ve funkci chargé d'affaires ve Věčném městě diplomat a právník se specializací na mezinárodní právo Eduard Jelen, který vstoupil do diplomatických služeb mladé republiky v roce 1918. Na římskou legaci byl přeložen v roce 1925, krátce před diplomatickou roztržkou se Svatým stolcem. Rovněž jeho paměti *Československo a Vatikán za první republiky* představují cenný pramen k československo-vatikánským diplomatickým stykům v meziválečném období.⁶

* * *

V období let 1923–1925, jemuž se v druhém dílu edice *Svatý stolec a Československo* věnujeme, patřily mezi významné záležitosti československo-vatikánských rokování především otázky obsazení slovenských biskupských stolců, církevního majetku a vymezení diecézí, které byly po roce 1918, resp. 1920, narušeny vymezením státní hranice Československé republiky.

4/ AMZV, fond Politické zprávy – Vatikán, 1922, Niederle, 3. 1. 1922, resp. Pallier, 31. 5. 1922; P. Gasparri C. Micarovi, 27. 3. 1922, AAV, Nunziatura Cecoslovacchia, busta 9, fascicolo 38, f. 13; resp. C. Micara P. Gasparrimu, 28. 3. 1922, ibid., f. 14, resp. ff. 15–16; Jindřich Dejmek: Počátky diplomatických vztahů mezi Československem a Vatikánem (1920–1921). Kroftova vyslanecká mise v Římě, *Český časopis historický* 91, č. 2 (1993), s. 245.

5/ AMZV, fond Politické zprávy – Vatikán, 1920–1921, Krofta, 22. 4. 1920, resp. 3. 1. 1921; Jaroslav Hrdlička – Jan Blahoslav Lášek (ed.): *Paměti Vlastimila Kybala*, II., Praha 2020.

6/ Archiv Národního muzea, fond Eduard Jelen, karton 2B, rukopis Československo a Vatikán za první republiky; Jindřich Dejmek et al.: *Diplomacie Československa*, II. *Biografický slovník československých diplomatů (1918–1992)*, Praha 2013, s. 103–104.

V letech 1924–1925 se následně pozornost rokování obrátila ke slavnostem mistra Jana Husa v nejširším slova smyslu, zejména k oslavám připomenutí 510. výročí jeho mučednické smrti dne 6. července 1925.

Názorová diferenciacie mezi Svatým stolcem a Československem, jejíž příčinou byla především celá řada neuzavřených církevně-náboženských diplomatických sporů na Slovensku, dosáhla svého maxima v roce 1922. Diplomatická jednání, v nichž se stále více projevovaly dřívější spory a odlišné názory, se navíc protahovala skutečností, že do jednání nekompetentně zasahoval nejen státní sekretář Pietro Gasparri, jehož zdravotní stav se v této době značně zhoršil, ale současně celá řada členů jednotlivých kongregací, apoštolských nunciů ze sousedních zemí i církevních představitelů z Československa.

Jednání byla též protahována ze strany apoštolského nuncia Clementa Micary, který představitele Svatého stolce informoval – jak se zdá ze zpráv Václava Palliera – neúplně, nepřesně a se zpožděním. Z dostupných archivů je dnes zřejmé, že již v této době pomýšlel nespokojený nuncius na uzavření své československé mise.⁷

Na počátku roku 1923 byly stále otevřeny záležitosti týkající se vyhlášení samostatné československé cisterciácké kongregace a zároveň osamostatnění kongregace milosrdných sester sv. Vincence z Pauly, přičemž v jednání bylo rovněž připojení slovenských kapucínů k českomoravské provincii.

Svatý stolec usiloval o to, aby byly milosrdné sestry osamostatněny a jejich provincie na základě rozhodnutí kompetentních církevních představitelů rozdělena. Československá strana však v tomto kroku spatřovala vstřícnost vůči německým ambicím, jako se již dříve dělo v případě provincie redemptoristů, a odmítala jej. Definitivní vyřešení celé kauzy vázala česká diplomacie na příchod nového apoštolského nuncia do Prahy v polovině roku 1923.⁸

Specifickou záležitostí představovali františkáni na Slovensku. Československá vláda žádala, aby byla ze všech jejich domů v republice vytvořena jedna provincie, která by byla podřízena Římu, nicméně jejich generální představený Bernardino Klumper tento krok odmítal s tvrzením, že to není možné s ohledem na odlišnosti Čechů a Slováků. Podporoval proti tomu zřízení dvou slovenských komisariátů, jež by podléhaly Římu a teprve časem se změnilly v provincii.⁹

Spornou otázku nominačního práva opět otevřel protest československé strany proti jmenování Antonína Čecha litoměřickým pomocným biskupem. Československo současně vyslovilo nespokojenost s řadou rozhodnutí Státního sekretariátu ve vnitřních záležitostech československého státu. Svatý stolec byl intervencí Prahy pobouřen natolik, že uvedl, že se ani v budoucnu

7/ Emília Hrabovec: Na pokraji prerušenia stykov. Kríza vo vzťahoch medzi Česko-Slovenskom a Svätou stolicou v roku 1921, in: *Fidei et Patriae. Jubilejník na počesť 80. narodenín Františka Vnuka*, ed. Jozef M. Rydlo, Bratislava 2008, s. 257–284.

8/ AMZV, fond Politické zprávy – Vatikán, 1923, Pallier, 31. 1. 1923, resp. 31. 5. 1923.

9/ *Ibid.*, Pallier, 28. 2. 1923.

nevzdá vlivu na jmenování jednotlivých církevních hodnostářů. Aby zesílil význam své hrozby, podtrhl, že se v kurii množí stížnosti na náboženské poměry v Československu.¹⁰

Počátkem roku 1923 zmiňoval poprvé státní sekretář Pietro Gasparri před svým československým partnerem Václavem Pallierem možnost nunciova přeložení z Prahy, což chápal posledně zmíněný jako reakci na malou prestiž Clementa Micary v Československu, kde se netěší velké přízni jak vysokého duchovenstva, tak členů Československé strany lidové. Toto přesvědčení státního sekretáře Gasparriho sdílel rovněž sekretář Kongregace pro mimořádné církevní záležitosti Francesco Borgongini Duca.¹¹

Nepříjemná kampaň proti Československu pokračovala rovněž prostřednictvím slovenského kněze a publicisty Františka Jehličky, od roku 1919 žijícího v zahraničí, jenž usiloval o obnovení Uherska s autonomním postavením Slovenska.¹²

S ohledem na náboženské poměry v republice usilovalo Československo prostřednictvím svého vyslance u Svatého stolce Václava Palliera o odstranění mukačevského řeckokatolického biskupa se sídlem v Užhorodě Antala Pappa, jehož Československá republika vnímala jako politicky angažovaného kněze s nepřátelským smýšlením. Domnívala se, že svým chováním a názory kompromituje tento biskup řeckokatolickou církev na východě republiky. Římská kurie nicméně nechávala definitivní rozhodnutí ohledně Pappovy osobnosti na Kongregaci pro východní církev, jež si počínala poměrně liknavě a nejednotně, např. vatikánský penitenciář Andreas Frühwirth považoval Pappovu osobu za vhodnou *hráz* sílícího pravoslaví na východě republiky, což naopak odmítal Václav Pallier, jenž hleděl na celou záležitost spíše s důrazem na národní, nikoliv náboženskou rovinu.¹³

Zde je na místě doplnit, že katolíci byzantského obřadu a církevní představitelé Svatého stolce byli přesvědčeni, že československá vláda a státní úřady podporují na Podkarpatské Rusi a východním Slovensku pravoslavné hnutí právě na úkor řeckých katolíků. Ve skutečnosti se přitom nejednalo o politiku vlády jako celku, ale spíše o podporu některých politických stran, např. sociální demokracie či komunistické strany.

10/ Ibid., Pallier, 31. 1. 1923.

11/ Ibid.; František X. Halas: Pražský sjezd československých katolíků v roce 1920 a jeho francouzská podpora, in: *Andros probabilis. Sborník prací přátel a spolupracovníků historika prof. PhDr. Miloše Trapla, CSc., k jeho 70. narozeninám*, ed. Jiří Malíř – Pavel Marek, Brno – Olomouc 2005, s. 143.

12/ AMZV, fond Politické zprávy – Vatikán, 1923, Pallier, 31. 1. 1923; AA. EE. SS., Cecoslovacchia, IV periodo, fascicolo 24.

13/ AMZV, fond Politické zprávy – Vatikán, 1923, Pallier, 28. 2. 1923, resp. 20. 7. 1923; C. Micara P. Gasparri, 20. 1. 1923, AA. EE. SS., Cecoslovacchia, IV periodo, fascicolo 31, f. 29; resp. J. Illés-Illyásevics P. Gasparri, 8. 2. 1923, ibid., ff. 70–80; resp. P. Gasparri C. Micarovi, 17. 5. 1923, ibid., f. 91.

Nekonsolidované poměry podněcovaly úvahy, zdali by nebylo vhodné na východě republiky vytvořit novou maďarskou diecézi z částí prešovské a mukačevské diecéze s převahou maďarského obyvatelstva. Uvažovalo se, že by se do jejího čela mohl postavit Antal Papp a správou obou zmenšených částí řeckokatolických diecézí v Československu by byl pověřen prešovský administrátor Dionýz Njaradi. Církevní hodnostáři Svatého stolce nicméně vyjadřovali obavy ohledně možností pastorače maďarské menšiny, zřejmě i s ohledem na velikost nových biskupství. Poněvadž se jednalo převážně o invence vatikánské strany, československá protistrana je nepodporovala, takže zůstaly nadále otevřeny spíše v rovině teoretických úvah; Praha každopádně trvala na Pappově odvolání i nadále.¹⁴

Záležitosti diecézí na východě republiky byly komplikované tím spíše, že římská kurie dosud nezaujala jednoznačné stanovisko ke zřízení samostatné trnavské diecéze, a to s ohledem na maďarskou církevní správu. Domnívala se zřejmě, že ještě nenazrál čas, takže Maďari zatím lépe přijímají dočasnou *apoštolskou* správu v rámci apoštolské administratury, zřízené v roce 1922, než trvalou správu pod slovenským biskupem.

Přetrvávající poměry tak bránily řádnému uvedení Pavla Jantausche, jehož jmenoval Svatý stolec trnavským apoštolským administrátorem bez vědomí československé strany. Ta si následně stěžovala na jeho politické angažmá ve Slovenské ľudové straně, které však nepovažoval Svatý stolec za překážku tohoto úřadu. Evidentně se tímto svým postojem vláda vměšovala do vnitrocírkevních záležitostí, neboť jmenování církevního představitele apoštolským administrátorem odepřít oprávněna nebyla. I nadále nicméně upíral Svatý stolec Československu právo spolurozhodovat při jmenování apoštolských administrátorů, byť existující provizorium neuspokojovalo ani jednu stranu.¹⁵

Do československo-vatikánských jednání vstoupila v průběhu roku 1923 rovněž otázka bohoslužebných míst Církve československé, protože ta dosud nedisponovala dostatečným množstvím kostelů, kde by se mohli její věřící k bohoslužbám a modlitbám shromažďovat. Vzhledem ke skutečnosti, že odchodem z katolické církve přišli reformní kněží o své chrámy, shromažďovali se k liturgickým úkonům na improvizovaných místech, např. na náměstích, u soch svatých, u křížů, v hostincích, které jim však nezajišťovaly dostatečně důstojný a klidný průběh bohoslužeb.¹⁶

S ohledem na tuto skutečnost propukaly na mnoha místech republiky slova boje o kostely, jež byly spojeny s násilnými šarvátkami a prohlubováním

14/ AMZV, fond Politické zprávy – Vatikán, 1923, Pallier, 28. 2. 1923.

15/ Ibid.; C. Micara P. Gasparrimu, 21. 12. 1922, AA. EE. SS., Cecoslovacchia, IV periodo, fascicolo 10, ff. 57–58; resp. C. Micara P. Gasparrimu, 24. 2. 1923, ibid., ff. 70–72.

16/ Pavel Marek: K problematice tzv. boje o kostely na počátku první Československé republiky, *Acta Universitatis Palackianae Olomucensis. Historica. Sborník prací historických* 34 (2008), s. 60.

nevraživosti mezi věřícími katolické církve a Církve československé. Řešení této situace našla rozluková komise, která připravovala zákon o společném užívání kostelů, jímž měl být vyřešen nedostatek kostelů nekatolických církví. Mělo se jednat o přechodné opatření do doby, než si budou moci tyto církve opatřit vlastní budovy, přičemž do té doby měly nekatolické církve využívat kostelů jiných církví, zejména katolických (tzv. simultánní používání).¹⁷

Návrh zákona o společném užívání kostelů katolickou církví i Církví československou byl vypracován v roce 1922, nicméně v neklidné době neměl šanci na přijetí v parlamentu. Československá vláda, zejména ministři školství a vnitra, s připravovaným zákonem nesouhlasila, obávala se však násilností, které při nepovoleném zabírání kostelů hrozily, a celou věc odkládala.¹⁸

Zatímco prezident Tomáš Garrigue Masaryk podporoval návrat kostelů zpět do vlastnictví katolické církve, ministr zahraničí Edvard Beneš se vyjadřoval nejistě s odkazem na rozhodnutí soudu, k němuž celou stížnost předali českoslovenští biskupové.¹⁹ Československá vláda postupně od společného používání kostelů, jež způsobovalo napětí mezi věřícími, ustoupila a rozhodla se raději Církve československou finančně podpořit.

Získané finanční prostředky byly čerpány od roku 1923 především k výstavbě nových kostelů; do roku 1930 bylo postaveno přes šedesát nových sborů, šest starších upraveno a více než čtyřicet rozestavěno.²⁰ Celý dlouhý spor se táhl až do konce třicátých let 20. století, kdy již Církve československá disponovala dostatečným množstvím nových sborů na to, aby vrátila katolické církvi všechny dříve užívané objekty.

První řádný sněm Církve československé proběhl ve dnech 29. a 30. srpna 1924 v Praze na Smíchově. Kromě dění v samotné Církvi československé sledoval apoštolský nuncius Francesco Marmaggi, jenž byl jmenován apoštolským nunciem v květnu 1923, její představitele, mezi nimi nejpodrobněji patriarchu Karla Farského. Proto informoval Vatikán, že byl zmíněný kněz v lednu 1925, spolu s dalšími dvěma kněžími Gustavem Adolfem Procházkou a Ferdinandem Stiborem, vysvěcen na biskupa v kostele sv. Mikuláše v Praze.²¹ Je nicméně překvapivé, že tyto události nerezonovaly ve zprávách

17/ C. Micara P. Gasparrimu, 1. 11. 1920, AA. EE. SS., Cecoslovacchia, III periodo, fascicolo 1, ff. 22–23; AMZV, fond Zastupitelský úřad – Vatikán, 1920–1939, karton 1, Hobza, 9. 12. 1920; P. Marek: K problematice tzv. boje o kostely, s. 60.

18/ Kamil Krofta: *Diplomatický deník 1919–1922*, ed. Jindřich Dejmek, Praha 2009, s. 133.

19/ C. Micara P. Gasparrimu, 3. 12. 1921, AA. EE. SS., Cecoslovacchia, III periodo, fascicolo 2, ff. 44–45.

20/ P. Marek: K problematice tzv. boje o kostely, s. 68; Bohdan Kaňák: *Budování církve (1924–1939)*, in: *90 let Církve československé husitské*, ed. Zdeněk Kučera – Tomáš Butta, Praha 2010, s. 47.

21/ Bohumil Zlámal: *Příručka českých církevních dějin. Doba československého katolicismu (1918–1949)*, VII., Olomouc 2010, s. 431; Marek Šmíd: *Patriarcha Karel Farský. Příspěvek*

československého vyslance Václava Palliera, který je jistě musel při setkáních se zástupci římské kurie určitým způsobem komentovat.

Značnou pozornost československého vyslance Václava Palliera poutala cesta ministra zdravotnictví a předsedy Československé strany lidové Jana Šrámka do Říma v březnu 1923. Tehdy přicestoval do Věčného města jako člen Švehlovy vlády a vlivné Pětky, aby zde s církevními hodnostáři jednal o naléhavých politicko-náboženských záležitostech a možném uzavření mezinárodní smlouvy. Během Šrámkovy cesty vatikánští hodnostáři pochopili, že Jan Šrámek dokázal český a moravský katolicismus přizpůsobit republikánskému a národnímu režimu a získat mu důrazem na křesťanský solidarismus podporu mezi voliči. Jako představitel křesťansko-sociálního proudu byl Šrámkův program přitažlivý pro venkovského voliče, jak bylo patrné z výsledků parlamentních voleb v roce 1925, čímž získával pro stranu hlasy části potenciálních voličů agrární strany.²²

Velmi vleklá byla československo-vatikánská jednání v případě premonstrátského opatství v Jasově. Rovněž zde, jako i u jiných řeholních řádů, usilovala vláda o jeho spojení s řádem v českých zemích, konkrétně s premonstráty na Strahově, nebo o vystěhování do Maďarska. Jeho současný stav považovala za neúnosný, protože z jejího hlediska představoval maďarizující protistátní živel. Československá strana si stěžovala, že byl Melchior Takács do čela opatství jmenován v roce 1922 bez jejího vědomí, což chápala jako prosazení vůle maďarských církevních představitelů na Slovensku. Takácsova osobnost byla předmětem diplomatických rokování i v roce 1923.²³

Na počátku roku 1923 otevřel Svatý stolec otázku obsazení biskupského stolce v Rožňavě, nicméně československá vláda počítala podle dřívějších diplomatických rokování s dismembrací diecéze. Francesco Borgongini Duca nicméně obhajoval své nové stanovisko, aniž by však popřel staré, jež vzešlo z jednání s Kamilem Kroftou v roce 1921. Zatímco však Václav Pallier usiloval o řešení rožňavské záležitosti v komplexu zamýšleného nového ohraničení slovenských diecézí, Francesco Borgongini Duca upřednostňoval diskusi o dělení církevních statků slovenských diecézí, a to dohodou mezi Československem a Maďarskem, což bezpochyby představovalo dlouhodobější záležitost.²⁴

k životopisu prvního patriarchy Církve československé v letech 1924–1927, *Theologická revue* 84, č. 1 (2013), s. 35.

22/ Marek Šmíd: Jednání Jana Šrámka ve Vatikánu ve dvacátých letech 20. století, *Časopis Matice moravské* 131, č. 1 (2012), s. 65–88.

23/ AMZV, fond Politické zprávy – Vatikán, 1922, Pallier, 19. 7. 1922, resp. Pallier, 1. 8. 1922, resp. fond Zastupitelský úřad – Vatikán, 1920–1939, karton 2, Pallier, 23. 7. 1922; AA. EE. SS., Cecoslovacchia, IV periodo, fascicolo 8; *Slovenský denník*, 27. 7. 1922.

24/ AMZV, fond Politické zprávy – Vatikán, 1923, Pallier, 30. 4. 1923; Eva Hajdinová: Provdání modu vivendi a složitá jednání v církevně-majetkových záležitostech na přelomu

* * *

Nebyla to ostatně pouze československo-vatikánská jednání, jež se zrcadlila v Pallierových diplomatických zprávách, ale rovněž náboženské dění v Itálii, v Německu, ve Francii, v Jugoslávii, v Rusku, resp. po roce 1922 v Sovětském svazu, ve Spojených státech amerických, ve střední Evropě či ve světě obecně, jež československý vyslanec Václav Pallier komentoval. Tyto informace doplňoval rovněž podrobnostmi o hlavě katolické církve, dění u Svatého stolce, změnách na postech diplomatů akreditovaných u Svatého stolce či o událostech ve Věčném městě, které představovalo nejen kolébku křesťanského náboženství, ale rovněž centrum fašistického režimu.

O relativně dobrém vztahu Svatého stolce a fašistické Itálie, jež byl živen upřímným vlastenectvím mnoha církevních představitelů a kněží, informoval Václav Pallier od počátku roku 1923.²⁵ V červnu téhož roku se československý vyslanec dokonce vyslovil v tom smyslu, že Italové jsou „silně národního zabarvení, a proto jejich sympatie nesou se k fašismu, jež je hnutím silně národním. Ježto fašismus hned od počátku uchopení se moci choval se velmi vlídně k Vatikánu, mohly se sympatie Vatikánu pro fašisty nerušeně rozvinouti.“²⁶

Během následných stranických čistek v první polovině roku 1923 zažíval předseda Italské lidové strany Luigi Sturzo neustálý tlak ze strany Svatého stolce, fašistů a italských novin, např. *Il Giornale d'Italia* či *L'Idée Nazionale*, aby na post předsedy strany rezignoval. Silnému tlaku ze strany katolických kruhů, především státního sekretáře Pietra Gasparriho, nakonec podlehl a své funkce se dne 10. července 1923 nedobrovolně vzdal. Většina členů strany nicméně úzkou spoluprací s fašisty odmítala, čímž se postupně odcizovala vatikánským církevním kruhům, které – v naději na vyřešení římské otázky – spoluprací s fašistickým režimem nyní podporovaly.²⁷

Československý vyslanec Václav Pallier informoval o této skutečnosti dne 20. července 1923, avšak vyjádřil pochyby, zdali za tímto krokem stál zájem Svatého stolce. Italský tisk nicméně Vatikánu tuto roli přisuzoval.²⁸

Václav Pallier podrobně komentoval rovněž nedávno papežem reorganizovanou Katolickou akci, která byla vytvořena ke zdůrazňování, rozšiřování, uplatňování a obraně katolických zásad. Jejím generálním přisedícím se stal Giuseppe Pizzardo. Italská Katolická akce byla rozdělena do čtyř národních

dvacátých a třicátých let, in: Pavel Helan – Eva Hajdinová: *Československo a Svatý stolec, V. Éra nuncia Pietra Ciriaciho*, Praha 2020, s. 147–209.

25/ AMZV, fond Politické zprávy – Vatikán, 1923, Pallier, 28. 2. 1923, resp. 31. 3. 1923, resp. 30. 6. 1923.

26/ Ibid., Pallier, 30. 6. 1923.

27/ AA. EE. SS., Italia, IV periodo, fascicolo 23, f. 89, resp. karton 28, f. 33 *Il Corriere degli Italiani*, 24. 3. 1926; resp. P. Gasparri P. Tacchi Venturimu, červen 1923, ibid., karton 50, f. 5. 28/ AMZV, fond Politické zprávy – Vatikán, 1923, Pallier, 20. 7. 1923.

organizací, jež tvořily federace katolických mužů, společnost katolické mládeže, univerzitní federace a ženská unie, uvedl československý vyslanec ve svém listu z října 1923, který v jejích ambicích spatřoval především politické cíle Svatého stolce.²⁹

Sám vůdce italských fašistů Benito Mussolini uplatňoval při jednání se Svatým stolicem v námi sledovaném období vyváženou směs nátlaku a odměn. Zatímco fašistické jednotky napadaly osobnosti a pobočky lidové strany, on se snažil zachovávat zdánlivou neutralitu a držet fašisty *pod kontrolou*. Výměnou za rezignaci církve na politický život prosadil předseda vlády zákon, který trestal šéfredaktory novin útočících na církve, schválil výuku náboženství podle představ katolické církve a uznal Katolickou univerzitu Nejsvětějšího srdce. Finančně sanoval Banku Ducha svatého, jež byla blízká katolickým kruhům a lidové straně, obnovil církevní svátky, zrušené po roce 1870, které měly nyní charakter státních svátků atd.³⁰

Jak reflektoval ve svých zprávách Václav Pallier, zástupci Svatého stolce považovali situaci katolické církve v SSSR za zcela zoufalou. Mogiljovský arcibiskup Eduard Michael von der Ropp a tiraspolský biskup Josef Alois Kessler byli ze země vyhnáni a ostatní ordináři uvězněni či uvrženi pod přísný policejní dozor. Od roku 1922 probíhaly v Sovětském svazu procesy, které odhalovaly klérus jako protirevoluční živel. Obvinění byla založena na článkách trestního zákoníku, jež se týkaly protistátních a protirevolučních činů. Jedním z největších proticírkevních procesů se stal proces s arcibiskupem Janem Cieplakem, jeho generálním vikářem Konstantynem Romualdem Budkiewiczem a dalšími v březnu 1923.³¹

Díky intervenci apoštolského nuncia v Mnichově Eugenia Pacelliho došlo k revizi rozhodnutí a ke zmírnění trestu, avšak pouze pro hlavu celého procesu Jana Cieplaka, který byl odsouzen *pouze* na deset let vězení. Generální vikář Konstantyn Romuald Budkiewicz – navzdory papežovým protestům, že se nedopustil ničeho, co by zasluhovalo smrt – byl na Velký pátek dne 31. března 1923 v budově velitelství sovětské tajné policie v Lubjance v Moskvě popraven.³² Jan Cieplak byl ze země vypovězen v dubnu 1924.

Státní sekretář Pietro Gasparri obhajoval před Václavem Pallierem postoj Svatého stolce tváří v tvář výše uvedeným skutečnostem v Rusku následují-

29/ Ibid., Pallier, 31. 10. 1923.

30/ David I. Kertzer: *Papež a Mussolini. Tajemství papeže Pia XI. a vzestup fašismu v Evropě*, Brno 2017, s. 83.

31/ Jolanta Babiuchová – Jonathan Luxmoore: *Vatikán a rudý prapor. Boj o duši východní Evropy*, Praha 2003, s. 29–30; Rita Tolomeo: *Le Iniziative di Pio XI per difendere la Chiesa in URSS (1922–1939)*, in: *La Chiesa cattolica in Unione Sovietica. Dalla Rivoluzione del 1917 alla Perestrojka*, ed. Jan Mikrut, Verona 2017, s. 113.

32/ E. Pacelli P. Gasparrimu, 14. 5. 1923, AA. EE. SS., Russia, IV periodo, fascicolo 33, ff. 35–36, resp. f. 39; Hansjakob Stehle: *The Eastern Politics of the Vatican*, Athens 1981, s. 47.

cími slovy: „Kdyby nyní Vatikán vystoupil proti Sovětům, nepustili by oni pak do Ruska nových katolických kněží. Vatikán tudíž nebude prý nyní nic zvláštního podnikati, ale příležitostně papež v konsistoriální alokuci čin Sovětů odsoudí.“³³ Po Budkiewiczově smrti se v kostele sv. Stanislava v Římě konalo rekviem, jež organizovali Poláci, nicméně československý vyslanec se jej neúčastnil.

S Janem Cieplakem se Václav Pallier setkal v květnu 1924 na polském a později peruánském vyslanectví v Římě a hovořil s ním o aktuálních nábožensko-politických poměrech v Sovětském svazu. Vypovězený Jan Cieplak vyjadřoval obavy, že jsou současné politické poměry v Rusku stabilní, a tedy se komunisté u moci udrží, jak prohlásil, neboť roste zemědělská i průmyslová výroba a političtí odpůrci jsou bez problému likvidováni.³⁴

K úvahám nad situací v Rusku se Václav Pallier opakovaně vracel. Inspirován zřejmě optimismem některých církevních představitelů Svatého stolce, a to navzdory probíhajícím procesům s hodnostáři katolické církve, projevoval ještě v roce 1923 víru v budoucnost katolicismu v Sovětském svazu. V duchu úvah některých hodnostářů z let 1917–1918 uvažoval o případné konverzi pravoslavných Rusů na katolictví, případně o spojení obou církví, katolické a pravoslavné, přičemž římská kurie byla nyní nakloněna spíše později zmíněné variantě.³⁵

Objektivně však důvody k optimismu neexistovaly. Když bolševický vůdce Vladimír Iljič Lenin v lednu 1924 zemřel, žilo v Sovětském svazu více než milion katolíků. Počet kněží byl však malý – v zemi jich působil pouze 127, z nichž 90 % žilo ve farnostech různých diecézí a zbytek se nacházel ve vězení. V evropské části SSSR se nacházel jediný biskup, který nebyl ve vězení, a to Anton Johann Zerr v Tiraspolu, ruský kněz německého původu, který byl již v pokročilém věku. V asijské části působil ve Vladivostoku ještě biskup Karol Śliwowski. Avšak jakmile i zde komunisté upevnili svoji moc, deportovali zmíněného ordináře z Vladivostoku a zakázali mu sloužit mše.³⁶

Ještě na počátku roku 1924 byl státní sekretář Pietro Gasparri přesvědčen, že se poměry v SSSR po ukončení diplomatické mise vyslance Alexandra Josifoviče Lysakovského zlepší a do země bude jmenován biskup či alespoň apoštolský delegát, což povede k obnovení diplomatických rokování s Moskvou.³⁷

* * *

33/ AMZV, fond Politické zprávy – Vatikán, 1923, Pallier, 30. 4. 1923.

34/ Ibid., 1924, Pallier, 31. 5. 1924.

35/ Ibid., 1923, Pallier, 30. 11. 1923.

36/ H. Stehle: *The Eastern Politics*, s. 66; Dennis J. Dunn: *The Catholic Church and Soviet Russia 1917–1939*, London 2017, s. 82.

37/ AMZV, fond Politické zprávy – Vatikán, 1924, Pallier, 29. 2. 1924; Marek Šmíd: *Vatikán a sovětský komunismus 1917–1945*, Praha 2020, s. 43.

V polovině května 1923 informoval československý vyslanec u Svatého stolce Václav Pallier ministerstvo zahraničí, že by se měl novým apoštolským nunciem v Praze stát dosavadní zástupce Svatého stolce v Bukurešti Francesco Marmaggi. Tlumočil Gasparriho názor, že se jedná o velice dobrého diplomata, s nímž byli v Rumunsku velmi spokojeni.³⁸

Micarova československá diplomatická mise se uzavřela téhož měsíce, v květnu 1923, kdy jej papež Pius XI. jmenoval apoštolským nunciem v Bruselu. Nejednalo se v jeho případě o novou destinaci, neboť zde již dříve jako sekretář nunciatury působil. Jako výraz poděkování za jeho činnost v republice mu prezident Tomáš Garrigue Masaryk udělil po uzavření československé mise Řád Bílého lva. V roce 1946 byl kreován kardinálem a o čtyři roky později se stal podprefektem Kongregace ritů a generálním papežským vikářem římské diecéze. Clemente Micara, první apoštolský nuncius v Československu, zemřel v Římě dne 11. března 1965 ve věku 85 let.³⁹

Velmi cenný pramen pro náboženský vývoj prvních let Československé republiky představuje Micarova závěrečná zpráva z června 1923. Osmapadesátistránkový strojpisný text vatikánského diplomata odráží vnímání mladé republiky očima zástupce Svatého stolce a prvního apoštolského nuncia, který se osobně účastnil mnoha československo-vatikánských rokování a jednal s domácími církevními a politickými představiteli země, a kněze, jenž musel v praktické rovině sloučit představy Svatého stolce, domácího katolického kléru i vlády Československé republiky.

Clemente Micara ve své zprávě shrnul období svého diplomatického působení na postu apoštolského nuncia v Praze v letech 1920–1923. Přiblížil dobu vzniku Československa v roce 1918, kdy Svatý stolec formálně na žádost úřadu plnomocníka ve Vídni uznal Československou republiku jako svrchovaný a nezávislý stát. Informoval o poválečných náladách v republice, kde lidé upřednostňovali život v národnostně spravedlivém Rakousko-Uhersku, o pozadí vzniku republiky, o významných československých politicích v době světového konfliktu i po něm a o účasti země na Pařížské mírové konferenci v roce 1919.

Jeho analýza politicko-nábožensko-sociálních poměrů v zemi přibližovala historické části republiky, národnostní složení jednotlivých zemí a základní zeměpisné údaje. Věnovala se současně proměnám zákonodárné a výkon-

38/ AMZV, fond Politické zprávy – Vatikán, 1923, Pallier, 18. 5. 1923; P. Gasparri G. Tacimu, 11. 6. 1923, AA. EE. SS., Cecoslovacchia, IV periodo, fascicolo 40, f. 3. Srov. P. Gasparri C. Chiarlovi, 6. 2. 1928, AA. EE. SS., Polonia, IV periodo, fascicolo 136, ff. 5–6.

39/ Marek Šmíd: *Apoštolský nuncius v Praze. Významný faktor v československo-vatikánských vztazích v letech 1920–1950*, Brno 2015, s. 385–386; Emilia Hrabovec: *Der heilige Stuhl und die Tschechoslowakei 1938–1939*, in: *Der Heilige Stuhl in den internationaler Beziehungen 1870–1939*, II., ed. Jörg Zedler, München 2010, s. 335; Francesco Luigi Ferrari (ed.): *Lettere e documenti inediti*, I., Roma 1986, s. 448; Antonio Spinosa: *Pio XII. Un papa nelle tenebre*, Milano 2004, s. 170.

né moci po roce 1918, vždy s ohledem na prospěch katolicismu. Zvláštní pozornost věnoval vatikánský diplomat politickému stranictví, výsledkům parlamentních voleb v roce 1920, vládním koalicím a osobnostem politického života včetně jejich stručné charakteristiky.⁴⁰ Přestože je pohled zástupce Svatého stolce jednostranný, kritický a v mnoha ohledech překonaný, zajímavým způsobem odráží politicko-náboženské ovzduší v Československé republice po roce 1918. Je současně jedinou závěrečnou zprávou apoštolských nunciů v Praze, která zde po ukončení jejich mise v první polovině 20. století vznikla.

Podrobně se Clemente Micara zastavil u osobnosti prezidenta republiky Tomáše Garrigua Masaryka, jeho politického působení, rodiny, náboženských názorů a kritických projevů na adresu katolické církve. Informoval o aktivitách apoštolské nunciatury v Praze, o církevním schizmatu v roce 1920 a o proticírkevních opatřeních vlády. Dotkl se rovněž politicko-náboženské situace na Slovensku a vztahu Čechů a Slováků. Přiblížil duchovní život v republice, kde se katolíci snažili čelit protikatolickým výpadům.

Největší část zprávy věnoval analýze pastorační praxe v jednotlivých československých diecézích, kdy uváděl počty obyvatel, katolických věřících, farností, kněží a řeholníků, aktuální obsazení nejvyšších církevních postů a informace o duchovních. V závěru zprávy shrnul nedořešené církevně-náboženské sporné body, jež byly sice projednávány mezi československou a vatikánskou stranou, ale zůstávaly jako otevřené úkoly pro budoucího apoštolského nuncia v Praze.

Nový apoštolský nunciatus Francesco Marmaggi, který přicestoval do Prahy v srpnu 1923, se narodil dne 31. srpna 1876 ve čtvrti Trastevere v Římě. Po studiu na Papežské univerzitě sv. Apolináře v Římě byl v roce 1900 v bazilice svatého Jana v Lateránu vysvěcen na kněze. Před vstupem do služeb apoštolské kurie vyučoval na stejnojmenné univerzitě. V roce 1904 vstoupil jako konicipista do Státního sekretariátu Svatého stolce, přičemž v letech 1908–1917 zastával post podsekretáře Kongregace pro mimořádné církevní záležitosti, jež představuje tzv. vnější sekci Státního sekretariátu, soustředěnou na diplomacii a vztahy katolické církve s vládami cizích států, kdy krátce dokonce zastupoval státního sekretáře Pietra Gasparriho.

Před první světovou válkou se Francesco Marmaggi, společně se zmíněným státním sekretářem a právníkem Pietrem Gasparrim, podílel na kodifikaci nového Kodexu kanonického práva a výrazně přispěl k uzavření konkordátu se Srbskem v červnu 1914, za což obdržel Řád svatého Sávy.

Vysokým vatikánským představitelům byla sympatická jeho rozhodná energická povaha, hluboké vzdělání i upřímné sociální citění, které byly do značné míry protiváhou črtů jeho předchůdce Clementa Micary. V říjnu 1920 byl Francesco Marmaggi vysvěcen arcibiskupem v Drinopoli a jmeno-

---

40/ AAV, Nunziatura in Cecoslovacchia, busta 5, fascicolo 19, ff. 51–108, Závěrečná zpráva.

ván apoštolským nunciem v Bukurešti, kde působil až do roku 1923. Ačkoliv se apoštolským nunciem v Praze stal dne 30. května, pověřovací listiny předal prezidentu republiky Tomáši Garriguovi Masarykovi na Pražském hradě teprve dne 20. září ve 12.00 hodin.⁴¹

Úkoly Marmaggiho mise v Československu byly předem určeny jak Micarovou závěrečnou zprávou, tak instrukcemi Státního sekretariátu Svatého stolce. Sekretář Kongregace konsistorní Gaetano De Lai nového apoštolského nuncia v Praze stručně instruoval o jeho prioritách již při prvním rokování s československou stranou.⁴²

Francesco Marmaggi měl podle něj uchovat jednotu víry proti nebezpečí schizmatické agitace, rozvíjet pastorační praxi mezi obyvatelstvem, podpořovat farní život věřících, pokračovat v boji proti Sokolu, probouzet zájem o kněžské povolání, zachovat církevní majetek v co nejvyšší možné míře a dořešit otázku kněze a referenta pro církevní záležitosti na ministerstvu s plnou mocí pro správu Slovenska Karla Antona Medveckého, který ostře vystupoval proti košickému biskupovi Augustínovi Fischeru-Colbriemu. Současně obdržel nový apoštolský nuncijs podrobné instrukce, jak postupovat na Podkarpatské Rusi, kde byly politicko-náboženské poměry odlišné od zbytku republiky.⁴³

Na základě instrukcí proto Francesco Marmaggi po příjezdu do Československa pokračoval v činnosti svého předchůdce a Svatý stolec informoval o církevních poměrech v diecézích, zejména na východě republiky. Dále jej seznamoval s duchovním ovzduším v zemi, politickým děním, nábožensko-církevními postoji významných politických představitelů atd.⁴⁴

Ještě před Marmaggiho odjezdem do Prahy se s ním v červnu 1923 v Římě setkal československý vyslanec Václav Pallier, který současně jednal i s bývalým apoštolským nunciem Clementem Micarou. S oběma hovořil o nábožensko-církevní situaci v Československu a aktuálních záležitostech československo-vatikánských diplomatických styků. Zatímco Francesco Marmaggi na něho udělal dobrý dojem jako člověk prostý a skromný, jak naznačuje jeho zpráva z konce června 1923, o Clementu Micarovi se vyjadřoval spíše s rezervami.⁴⁵

V polovině roku 1923 vstoupila do československo-vatikánských záležitostí otázka jmenování českého biskupa ve Spojených státech amerických, již nadnesli krajané v zámoří ve svém memorandu z června 1923. Prosili, aby

41/ F. Marmaggi P. Gasparrimu, 21. 9. 1923, AA. EE. SS., Cecoslovacchia, IV periodo, fascicolo 40, ff. 9–11; M. Šmíd: *Apoštolský nuncijs*, s. 67–68, 89.

42/ G. De Lai F. Marmaggi, 30. 6. 1923, AAV, Nunziatura in Cecoslovacchia, busta 30, fascicolo 135, f. 141.

43/ *Ibid.*, ff. 143–146.

44/ AMZV, fond Politické zprávy – Vatikán, 1924, Pallier, 6. 9. 1924.

45/ *Ibid.*, 1923, Pallier, 30. 6. 1923.

Svatý stolec jmenoval k péči o duše amerických Čechů žijících ve 235 farnostech v USA za nedávno zesnulého biskupa Josepha Marii Koudelku nového ordináře. Za nejvhodnějšího považovali pětáctýřicetiletého profesora kněžského semináře v Minnesotě Aloise Žižkovského, v Americe narozeného Čecha, jenž měl za sebou studia teologie v Innsbrucku a ve Washingtonu. Svátý stolec zůstal k jejich přání poměrně odměřený.

Ještě na počátku roku 1924 nepovažovaly římské církevní kruhy situaci ke jmenování nového biskupa s personální jurisdikcí pro Spojené státy americké za zralou. K tomuto kroku zřejmě chyběla podpora ze strany amerických biskupů, kteří v tom nespätřovali prioritu, nicméně Svátý stolec uvažoval o možnosti zvláštního stipendia pro některého z amerických kněží českého původu v Římě a jeho následné vysvěcení na biskupa, což však vyžadovalo alespoň dalších deset let duchovního vakua.⁴⁶

Krajanská agenda v zámoří nicméně církevní hodnostáře zaměstnávala. Na jaře 1924 informoval Svátý stolec Václava Palliera, že rusínský církevní hodnostář Basil Takacs byl vysvěcen na biskupa, čímž se stal prvním exarchou byzantského ritu v Pittsburghu. Jeho rezidencí se stal New York. Současně byl pro haličské Rusíny ve Spojených státech amerických vysvěcen generální vikář řeckokatolické diecéze v Přemyšlu Konstantín Bohačevskij, jehož sídlem se stala Filadelfie.⁴⁷

Posun v diplomatických československo-vatikánských stycích společně s výměnou apoštolského nuncia v Praze nabízela přítomnost ministra zahraničí Edvarda Beneše v Římě, kam přicestoval dne 26. srpna 1923. Dorazil však do Věčného města právě v době, kdy papež nepřijímal diplomatické návštěvy a státní sekretář čerpal dovolenou. Jednal tak nakonec se sekretářem Kongregace pro mimořádné církevní záležitosti Francescem Borgongini Ducou, jenž jej přijal na informativní schůzku tři dny po jeho příjezdu. Oba muži se během jedenapůlhodinového rokování soustředili na všechny pendentní záležitosti československo-vatikánských vztahů, tedy na otázky ohraničení diecézí, milosrdných sester sv. Vincence, apoštolského administrátora Pavla Jantausche, biskupa Antala Pappa, neloajálních postojů některých slovenských kněží i obsazení rožňavské diecéze.⁴⁸ Třebaže o rokování psaly dobové italské deníky, zdá se, že výraznější posun v československo-vatikánských jednáních nepřinesla.

Dne 10. září 1923 jednal československý vyslanec Václav Pallier při své cestě do Prahy s novým apoštolským nunciem Francescem Marmaggim. Debaty se primárně týkaly výše uvedených pendentních záležitostí a zřejmě tak navazovaly na jednání Edvarda Beneše s Francescem Borgongini Ducou. Od-

46/ Ibid., 1923–1924, Pallier, 30. 6. 1923, resp. 29. 2. 1924, resp. 31. 3. 1924; AAV, Nunziatura in Cecoslovacchia, busta 29, fascicolo 130.

47/ AMZV, fond Politické zprávy – Vatikán, 1924, Pallier, 31. 3. 1924, resp. 31. 5. 1924.

48/ Ibid., 1923, Niederle, 1. 9. 1923.

rážely však drobný posun v nunciově vnímání československé reality; jako celek však nepřinášely příliš nového.⁴⁹

Prostřednictvím francouzského důvěrníka a novináře z listu *Journal des Débats* Maurice Pernota byl československý vyslanec informován, že Francesco Marmaggi nebyl v závěru své rumunské mise jako rozhodný a ctižádostivý Ital oblíben. Prý byl rovněž zklamán svoji novou misí v Československu, jež byla z hlediska prestiže pouze pokračováním rumunské, nikoliv odměnou v podobě povýšení na lepší diplomatický post.⁵⁰

Po předčasném skonu biskupa Antonína Cyrila Stojana v září 1923 jej na postu olomouckého arcibiskupa nahradil dosavadní metropolitní kanovník a generální vikář téže arcidiecéze Leopold Prečan, který byl novým ordinářem jmenován dne 10. listopadu 1923. Nový moravský metropolita byl celým svým životem spjat s Olomoucí – od roku 1897 zastával post sekretáře olomoucké arcibiskupské kurie a v letech 1916–1920 jejího kancléře. Od roku 1902 byl suplentem kanonického práva na bohoslovecké fakultě v Olomouci; od roku 1914 jako doktor a následně docent. Na fakultě vyučoval až do prosince 1922, kdy své univerzitní působení jako generální vikář ukončil.⁵¹

Jak v souvislosti s Prečanovou volbou uvedl Václav Pallier, apoštolský nuncius Francesco Marmaggi sdělil olomoucké kapitule, že volba Svatého stolce padla na Leopolda Prečana a naznačil, že to sdělení je ještě důvěrné, neboť diplomatický zástupce musí jeho jmenování před zveřejněním projednat s československou vládou. Zdá se, že státní sekretář Pietro Gasparri byl v telegramu od Francesca Marmaggiho postaven před hotovou věc, když jej požádal o dovolení, aby zahájil Prečanův kanonický proces.⁵²

* * *

V téže době reflektoval československý vyslanec prostřednictvím vatikánských hodnostářů události v Mnichově, kde došlo v noci z 8. na 9. listopadu 1923 k tzv. pivnímu puči pod vedením Adolfa Hitlera. Akce se však nezdařila a sám předseda nacistické strany byl zatčen a odsouzen k pěti letům odnětí svobody.

49/ Ibid., Pallier, 30. 9. 1923.

50/ Ibid., Pallier, 30. 11. 1923.

51/ F. Marmaggi P. Gasparri, 13. 11. 1923, AA. EE. SS., Cecoslovacchia, IV periodo, fascicolo 48, ff. 38–43; Pavel Helan – Jaroslav Šebek (ed.): *Československo a Svatý stolec, II/1. Kongregace pro mimořádné církevní záležitosti (1919–1925). Výběrová edice dokumentů*, Praha 2013, s. 219–233; Vít Němec: Olomoucký arcibiskup ThDr. Leopold Prečan (1866–1947). Příspěvek k historickému bádání o jedné z nejvýznamnějších osobností v dějinách olomoucké arcidiecéze první poloviny 20. století, *Střední Morava* 18, č. 34 (2012), s. 4–25.

52/ AMZV, fond Politické zprávy – Vatikán, 1923, Pallier, 30. 11. 1923; F. Marmaggi P. Gasparri, 6. 11. 1923, AA. EE. SS., Cecoslovacchia, IV periodo, fascicolo 48, f. 45.

Bezprostředně po puči popisoval Václav Pallier značný neklid na jihu Německa, který dával do souvislosti s nepořádkem v Sovětském svazu.⁵³

Vatikánští představitelé byli o Hitlerově puči informováni poměrně podrobně prostřednictvím zpráv apoštolského nuncia v Mnichově Eugenia Pacelliho, který sledoval novinové zprávy o nacistickém hnutí, překládal je do italštiny, opatroval podrobnými komentáři a posílal Státnímu sekretariátu do Říma. Vadila mu obzvláště nízká úroveň hlasité nacistické rétoriky a její stereotypní útoky proti katolíkům a židům. Tvrdě kritizoval i násilnickou povahu stranického tisku, který bezprecedentně urážel Svatý stolec, jež označoval za tradičního nepřítele Německa. Eugenio Pacelli se domníval, že je Hitlerův pivní puč pouze jedním z mnoha převratů, jež se během několika posledních let v bavorské metropoli odehrály.⁵⁴

O zvolení nového německého prezidenta generála Paula von Hindenburga informoval Václav Pallier v květnu 1925, přičemž vnímal vztahy Svatého stolce a Německa jako velmi dobré. Zatímco vatikánské kruhy v osobě generála tušily možnost války, československý vyslanec její hrozbu nepovažoval v polovině dvacátých let za aktuální.⁵⁵

Z evropských zemí kvitoval československý vyslanec u Svatého stolce Václav Pallier především nábožensko-církevní události ve Francii, Československu blízké a přátelské zemi, které se po obnovení diplomatických styků se Svatým stolicem víceméně stabilizovaly. Francouzský velvyslanec u Svatého stolce Charles Jonnart opustil v závěru roku 1923 své místo a byl nahrazen Jeanem Douletem, jenž předal své pověřovací listiny Piu XI. dne 17. prosince.⁵⁶ Prvním apoštolským nunciem v Paříži se po narovnání vztahů stal zástupce Svatého stolce na pařížské mírové konferenci a sekretář Kongregace pro mimořádné církevní záležitosti Bonaventura Cerretti.⁵⁷

Parlamentní volby ve Francii, jež proběhly dne 11. května 1924, komentoval československý vyslanec ve své souhrnné zprávě dne 31. května. Tyto volby poprvé v historii třetí republiky znamenaly většinové vítězství socialistů, kteří však nejprve odmítli účast na vládě. Od 14. června téhož roku se nicméně vlády ujal vítězný volební Levicový kartel, což byla koalice radikálních socialistů, republikánských socialistů, strany Francouzská sekce dělnické internacionály a několika dalších menších levicových stran; v čele vlády stál Édouard Herriot.

53/ AMZV, fond Politické zprávy – Vatikán, 1923, Pallier, 30. 11. 1923; E. Pacelli P. Gasparri, 9. 11. 1923, AA. EE. SS., Baviera, IV periodo, fascicolo 3, f. 6; E. Pacelli P. Gasparri, 9. 11. 1923, AAV, Nunziatura in Monaco, busta 396, fascicolo 7, f. 3.

54/ Gerhard Besier: *Svatý stolec a Hitlerovo Německo*, Brno 2008, s. 56–57.

55/ AMZV, fond Politické zprávy – Vatikán, 1925, Pallier, 2. 5. 1925.

56/ *Ibid.*, 1923, Pallier, 30. 11. 1923, resp. 31. 12. 1923.

57/ Philippe Chenaux: *Pio XII. Diplomatico e pastore*, Milano 2004, s. 44.

Po sérii antiklerikálních útoků na katolickou církev v několika centrech Francouzské republiky došlo k dočasnému odvolání vyslance u Svatého stolce Jeana Doulceta do Paříže. Státní sekretář Pietro Gasparri však odmítal podněcovat další roztržku, protože mu s ohledem na koloniální državy Francie záleželo na dobrých vztazích obou zemí. Když v dubnu 1925 Herriotův kabinet padl, Jean Doulcet se vrátil do Říma.⁵⁸

Svatý stolec rovněž reflektoval zhoršující se náboženskou situaci v Sovětském svazu, která byla zřejmě důsledkem vatikánského odmítnutí uznat sovětský režim de iure i neúspěšných diplomatických rozhovorů roku 1924, jež usilovaly o zlepšení postavení katolické církve v zemi. Pietro Gasparri se vyslovil, že vztahy s komunistickou velmocí jsou horší než dříve, poněvadž ze země byli v září vypuzeni poslední členové pomocné papežské mise.⁵⁹

Z humanitárního hlediska byla pomocná mise v Sovětském svazu rozhodným úspěchem. V době nejvyššího nasazení rozdávali zástupci Svatého stolce až 160 000 jídel denně, a to v pěti hlavních a sedmi vedlejších vývažovnách. Finanční prostředky, které věnoval Vatikán SSSR, byly využity k distribuci jídel, potravin (kakao, cukr, mléko, sádlo, kukuřice), oblečení a léků. Z diplomatického hlediska byla naopak mise neúspěchem, neboť nebylo dosaženo žádného z papežových cílů. Když vedoucí vatikánské mise na pomoc hladovějící zemi Edmund Aloysius Walsh Sovětský svaz v roce 1924 opouštěl, kněží stále trpěli ve vězení a katolické kostely zůstávaly uzavřené.⁶⁰

Sovětský komunismus se otevřeně prezentoval jako ateistický materialistický režim, pro nějž je náboženství překonanou *pověrou*. S ohledem na decimaci hierarchie katolické církve a řídnoucí zprávy ze Sovětského svazu se proto Svatý stolec uchýlil k misi, která měla obnovit náboženský život v zemi zevnitř. Jejím nositelem se stal francouzský jezuita a ředitel Papežského východního institutu Michel d'Herbigny.⁶¹

Jeho první mise do Ruska, již podnikl na konci roku 1925, představovala jeden ze způsobů komunikace Svatého stolce se sovětskými úřady a katolickými věřícími v zemi. Třebaže nebyly ani další dvě cesty na východ z dlouhodobé perspektivy úspěšné, neboť jím vysvěcení biskupové byli buď popraveni, deportováni ze země či skončili ve vězení, krátkodobě přinesly do země víru, naději a svátosti. Mnozí vysvěcení biskupové a ustanovení apoštolští admini-

58/ AMZV, fond Politické zprávy – Vatikán, 1924–1925, Pallier, 31. 5. 1924, resp. 2. 5. 1925.

59/ Ibid., 1924, Pallier, 4. 11. 1924.

60/ Richard Gribble: Cooperation and Conflict Between Church and State. The Russian Famine of 1921–1923, *Journal of Church and State* 51, č. 4 (2009), s. 661.

61/ M. Šmíd: *Vatikán a sovětský komunismus*, s. 152; Neal Pease: *Rome's Most Faithful Daughter. The Catholic Church and Independent Poland, 1914–1939*, Athens 2009, s. 165, 167.

strátoři dále šířili světlo evangelia a přispívali k vzrůstu katolické zbožnosti v zemi.⁶²

Československý vyslanec Václav Pallier informoval československé ministerstvo zahraničí o francouzském jezuitovi Michelu d'Herbignym a jeho cestě do Sovětského svazu v závěru roku 1925 poměrně podrobně.⁶³

Ke vztahům Svatého stolce a Itálie se Václav Pallier opět vyjadřoval v závěru roku 1923, kdy hovořil o Mussoliniho vstřícnosti vůči katolické církvi, jak jsme uvedli výše. Ve své zprávě do Prahy informoval, že předseda italské vlády vrátil do škol kříže, prosadil výuku náboženství a potlačil svobodné zednářství. S ohledem na postavení papeže po sjednocení Itálie však bylo jasné, že si vztahy obou partnerů budou zaslouhovat zásadnější úpravy. Ačkoliv se poměr Svatého stolce k Itálii jevil jako smířlivý, církevní hodnostáři dementovali veřejný předpoklad vyřešení římské otázky prezentované jako rychlou záležitost.⁶⁴

Na jaře následujícího roku byl již československý vyslanec ohledně vztahů mezi italskými lidovci a fašisty skeptický. Když o tomto pnutí hovořil se státním sekretářem, ten připustil, že by Italská lidová strana měla být spíše vedena laikem, nikoliv knězem, aniž by však vyjádřil nepřátelství k předsedovi této strany Luigi Sturzovi. Vyjádřil však názor, že si tento politik počíná zcela samostatně, svůj postup s Vatikánem nekoordinuje a ke schůzkám s církevními představiteli římské kurie přichází jen zřídka. Pro svoji antinacionální a antifašistickou politiku byl Svatým stolcem vnímán jako překážka jednání o vztahu italského státu a církve.⁶⁵

Ve svém odhadu se nemýlil – po vlně zastrašování a šikanování ze strany fašistického režimu, opuštěn někdejšími církevními představiteli Svatého stolce, opustil sicilský kněz Luigi Sturzo v říjnu 1925 Itálii a odešel do exilu ve Velké Británii, později do Francie a následně Spojených států amerických. Jeho vyhnanství trvalo následujících 22 let. Italská lidová strana byla v roce 1926 rozpuštěna.⁶⁶

Vatikánská důvěra vůči Mussoliniho režimu klesla po tzv. Matteotiho incidentu a trvalo poměrně dlouho, než se obnovila; představa politického režimu, jenž vraždí své oponenty, byla Vatikánu naprosto cizí a diskreditovala jeho prestiž. Státní sekretář Pietro Gasparri dlouho např. odmítal Mussoliniho podíl na vraždě socialistického poslance. Svatý stolec byl ochoten nadále akceptovat fašistický režim, žádal však jeho představitele, aby zbavili zemi násilí a poměry v zemi stabilizovali. Proti autoritativnímu režimu nicméně

62/ John Pollard: *The Papacy in the Age of Totalitarianism, 1914–1958*, Oxford 2014, s. 218.

63/ AMZV, fond Politické zprávy – Vatikán, 1925, Jelen, 10. 12. 1925.

64/ Ibid., 1923–1924, Pallier, 31. 12. 1923, resp. 31. 3. 1924.

65/ Ibid., 1924, Pallier, 31. 5. 1924.

66/ AA. EE. SS., Italia, IV periodo, fascicolo 50, resp. 54–55; Giovanni Sale: *Fascismo e Vaticano prima della conciliazione*, Milano 2007, s. 11.

nadále vystupovala Italská lidová strana Luigi Sturza a jejich list *Il Popolo*. Svatý stolec však kritizoval především násilí fašistů proti katolíkům.⁶⁷

Proti nátlaku italského státu představil papež Pius XI. v prosinci 1925 encykliku *O Kristu králi*, která v kontrastu s politickou ideologií fašismu představovala obraz ideálního křesťanského státu v čele se skutečným Králem a Pánem Ježíšem Kristem. Ve svém důsledku měla katolická církev podle Piovyh představ čelit sekularizované společnosti ve všech sférách jejího života a pokračovat novými silami k vytváření spravedlivějšího uspořádání veřejných záležitostí; představovala proto logické doplnění protežované Katolické akce.⁶⁸

Značnou pozornost věnoval Václav Pallier ve svých zprávách od jara 1924 osobnosti italského kněze a univerzitního profesora Ernesta Buonaiutiho, jenž byl obviněn ze šíření modernistických spisů a v lednu o rok později Svatým stolcem exkomunikován. Československý vyslanec, zřejmě po zkušenosti s českou Katolickou modernou před první světovou válkou, sledoval nejen dogmatickou rovinu celé kauzy, ale rovněž její nábožensko-politickou povahu, jež se stala příčinou nového ostrého kurzu římské kurie proti modernistům.⁶⁹

Pokud procházelo dění ve střední Evropě značnými turbulencemi, rovněž události na americkém kontinentě nebyly bezproblémové. Některé z nich připomínaly diplomatickému zástupci paralely v Československu, např. spor o nominační právo, a proto na ně opakovaně upozorňoval. Václav Pallier tak věnoval rozsáhlé pasáže svých zpráv např. reflexi jmenování nového arcibiskupa v Buenos Aires Miguela De Andrey, jenž byl do úřadu dosazen bez předchozího souhlasu Vatikánu. Situace byla o to delikátnější, že celý spor hrozil následováním v jiných jihoamerických zemích poškodit rovněž diplomatické styky Svatého stolce s Chile či Uruguayí.⁷⁰

* * *

Na jaře 1924 zasáhla diplomatické vztahy Československa a Svatého stolce otázka brněnského biskupa Norberta Kleina, na něhož si ve Vatikánu údajně stěžovalo kněžstvo jeho diecéze. Vytýkalo mu, že zanedbává svůj biskupský úřad, věnuje se neknežským záležitostem, udržuje protistátní smýšlení. Vác-

67/ AMZV, fond Politické zprávy – Vatikán, 1924–1925, Pallier, 30. 11. 1924, resp. 1. 4. 1925, resp. 3. 7. 1925.

68/ Ibid., 1926, Jelen, 11. 1. 1926; E. Fattorini: *Pio XI, Hitler e Mussolini*, s. 33; G. Besier: *Svatý stolec a Hitlerovo Německo*, s. 144. Ke vztahům Svatého stolce a fašistické Itálie podrobněji: Marek Šmíd: *Vatikán a italský fašismus 1922–1945*, Praha 2018.

69/ AMZV, fond Politické zprávy – Vatikán, 1924, Pallier, 31. 3. 1924, resp. 1. 5. 1924.

70/ Ibid., Pallier, 31. 1. 1924.

lav Pallier se domníval, že pokud by se tato obvinění ukázala jako pravdivá, měl by naléhat na Kleinovo odvolání.⁷¹

Těžkosti působili též piaristé, premonstráti a redemptoristé, jejichž řádové domy měly být sjednoceny do jedné společné československé provincie. Jejich představitelé si stěžovali v Římě na československou vládu, která zatížila jejich statky v pozemkové reformě značným zábořem. Jednání se však vlekla a narážela na častou nepřítomnost generálních představených těchto řádů v Římě i přání řeholníků po zřízení zvláštní slovenské viceprovincie, jež by nebyla sjednocena do jednotné provincie.⁷²

Tři čtvrtě roku po své předchozí návštěvě přicestoval ministr zahraničí Edvard Beneš do Říma, aby zde dne 17. května 1924 rokoval se státním sekretářem Pietrem Gasparrim a sekretářem Kongregace pro mimořádné církevní záležitosti Francescem Borgongini Ducou. Předmětem jejich jednání se staly záležitosti československých diecézí, které dosud podléhaly cizím biskupům. Podle dohody obou stran měli být do jejich čela jmenováni noví apoštolští administrátoři a diecéze nově delimitovány podle státních hranic. Vatikán však očekával, že československá strana ušetří církevní statky pozemkové reformy, aby se příjem z nich pro charitativní a kultovní výkon nezmenšil.⁷³

Skutečnou příčinou Benešovy cesty do Věčného města bylo jednání s italskou vládou, s níž Edvard Beneš uzavřel dne 15. května československo-italskou smlouvu. Zatímco se tak Československo snažilo vyvážit svou dosavadní příliš jednostrannou vazbu na Francii, Itálie chtěla podpisem takového dokumentu posílit svůj vliv na Malou dohodu. Smlouvu parafoval ministr zahraničí dne 28. května, v důsledku zhoršení československo-italských vztahů po tzv. Matteottioho krizi, kterou rozsáhle komentoval rovněž Václav Pallier. Smlouvu tak nakonec podepsal dne 5. července pouze československý vyslanec v Itálii Vlastimil Kybal. Dohoda Československa s Itálií nicméně neměla na další vývoj vztahů mezi oběma zeměmi větší vliv.⁷⁴

V květnu 1924 byl bulou *Infinita Dei misericordia* vyhlášen svatý rok 1925, který trval od 24. prosince 1924 do 24. prosince následujícího roku. První skupina poutníků z Československa přicestovala do Věčného města z Plzně v březnu 1925, kdy absolvovala krátkou audienci u papeže Pia XI., jemuž předala finanční dar. Další poutě následovaly – na podzim pod vedením litoměřického biskupa Josefa Grosse, olomouckého arcibiskupa Leopolda Prečana, pražského arcibiskupa Františka Kordače či profesora Aloise Kolíska.

71/ Ibid., Pallier, 1. 5. 1924; I. R. Nitz A. Aratovi, 26. 9. 1924, AAV, Nunziatura in Cecoslovacchia, busta 37, fascicolo 222, ff. 9–10; resp. I. R. Nitz A. Aratovi, 29. 12. 1924, ibid., ff. 19–20.

72/ AMZV, fond Politické zprávy – Vatikán, 1924, Pallier, 1. 5. 1924, resp. 4. 11. 1924.

73/ Ibid., Pallier, 31. 5. 1924; F. Marmaggi P. Gasparrimu, 16. 6. 1924, AA. EE. SS., Cecoslovacchia, IV periodo, fascicolo 52, ff. 20–23.

74/ AMZV, fond Politické zprávy – Vatikán, 1924, Pallier, 30. 6. 1924.

Účast poutníků z Evropy i mimo ni byla mimořádně vysoká a předčila rovněž očekávání církevních představitelů Svatého stolce.⁷⁵

O měsíc později, v červnu 1924, potvrdil Svatý stolec odvolání mukačevského biskupa Antala Pappa, jehož osoba prostupovala diplomatické zprávy Václava Palliera uplynulé měsíce. Papp následně odešel do Maďarska, kde se stal apoštolským administrátorem v Miškovci. Opakovaně si však stěžoval Svatému stolci, že jej československá strana finančně dostatečně nezabezpečila a nyní strádá. Naopak pro části zahraničních diecézí, jež se nacházely na území Československa, např. satumarská či hajdudorogská diecéze, nebyly dosud jmenováni apoštolští administrátoři, což se následně stalo předmětem československo-vatikánských jednání.⁷⁶

Pappovým nástupcem se v červenci 1924 stal rusínský řeckokatolický církevní hodnostář Peter Gebej, od roku 1922 generální vikář téže mukačevské diecéze, který odmítal maďarizační politiku uherské vlády na Podkarpatské Rusi a projevoval se ve vztahu k Československu jako loajální církevní představitel. V roce 1922 byl zároveň jmenován prelátem kapituly v Užhorodě a o dva roky později vysvěcen na biskupa. O tři roky později složil slib věrnosti Československé republice.⁷⁷

Na počátku července 1924 zjitřila československo-vatikánské vztahy zpráva českých a italských novin o účasti apoštolského nuncia Francesca Marmaggiho na svatohorské pouti. Tisk dokonce spekuloval o možnosti nunciova odvolání. Dne 16. července diskutoval podrobnosti incidentu s církevními hodnostáři v čele s Pietrem Gasparri chargé d'affaires československé legace Miloslav Niederle, aby společně konfrontovali zprávy českého tisku s nunciovou zprávou zaslou z Prahy. Vatikán stál na Marmaggiho straně, přičemž vnímal útok na nuncia jako politický kalkul levice, který rozhodně jeho pozici jako diplomata neohrozil.⁷⁸

Mimořádnou událostí duchovního života v Československu se stalo zasedání IV. unionistického kongresu, jenž byl v létě 1924 prvním setkáním tohoto druhu v prostředí demokratické Československé republiky. Jeho účastníci patřili mezi významné církevní představitele střední a východní Evropy. Nepřítomného papeže Pia XI. zde zastupoval apoštolský nuncius v Praze

75/ Ibid., 1925, Pallier, 1. 4. 1925, resp. Jelen, 3. 10. 1925.

76/ Ibid., 1924–1925, Pallier, 30. 6. 1924, resp. 1. 2. 1925; C. Micara P. Gasparri, 20. 1. 1923, AA. EE. SS., Cecoslovacchia, IV periodo, fascicolo 31, f. 29; resp. C. Micara G. Taccimu, 20. 1. 1923, ibid., ff. 30–56; P. Helan – J. Šebek (ed.): *Československo a Svatý stolec*, II/1., s. 248–257.

77/ AMZV, fond Politické zprávy – Vatikán, 1921, Krofta, 16. 3. 1921, resp. fond Zastupitelský úřad – Vatikán, 1920–1939, karton 1, resp. karton 34; C. Micara P. Gasparri, 25. 5. 1925, AAV, Nunziatura in Cecoslovacchia, busta 29, fascicolo 131, ff. 302–309; Damián Němec: *Vývoj české dominikánské provincie v letech 1905–1948*, Wroclav 1996, s. 38–39.

78/ AMZV, fond Politické zprávy – Vatikán, 1924, Pallier, 12. 7. 1924, resp. Niederle, 4. 8. 1924; *České slovo*, 2. 7. 1924, resp. *Právo lidu*, 2. 7. 1924, resp. *Lidové listy*, 6. 7. 1924.

Francesco Marmaggi a vládu Československé republiky šéf církevně-politického oddělení na ministerstvu zahraničí Arnošt Roztočil.

Sjezdu se účastnily přední osobnosti československého i zahraničního duchovního života, např. ředitel Papežského orientálního ústavu v Římě Michael d'Herbigny, pražský arcibiskup a český primas František Kordač, olomoucký arcibiskup, moravský metropolita a předseda kongresu Leopold Prečan, nadšený podporovatel československého unionismu a pravidelný účastník kongresů na Velehradě a podporovatel Apoštolátu sv. Cyrila a Metoděje nitranský biskup Karol Kmeťko, spišský biskup Ján Vojtaššák, košický biskup Augustín Fischer-Colbrie, slovenský politik a právník Martin Mičura, předseda Slovenské ľudové strany, papežský komoří, kněz a poslanec Andrej Hlinka, katolický intelektuál a novinář Alfred Fuchs, igumen řeckokatolického kláštera redemptoristů ve Stropkově Dominik Metoděj Trčka a další.

Kromě nich na Velehrad přicestovalo více než třicet arcibiskupů, biskupů, opatů a prelátů, ať již domácích či zahraničních (Jugoslávie a Polsko), množství univerzitních profesorů, kněží, řeholníků a katolických laiků. Přítomni byli církevní hodnostáři z Belgie, Německa, Velké Británie, Francie, Itálie, Španělska, Polska, Řecka, Bulharska, Turecka, Rumunska, Litvy, Ukrajiny, Spojených států amerických, Sovětského svazu či Jugoslávie; historici hovoří o více než čtyřech stech účastnících kongresu z řad církevních hodnostářů. Z církevních řádů zde byli zastoupeni benediktini, premonstráti, františkáni, jezuité, asumpcionisté, redemptoristé a basiliáni, jak uvádějí dobové zprávy. Počtem účastníků se jednalo o nejvyšší účast církevních hodnostářů v dějinách unionistických kongresů.⁷⁹

Vatikán vnímal kongres jako intelektuální tříbení, vědeckou rozpravu a křesťanskou manifestaci víry proti hrozbám, s nimiž se Československo po svém vzniku potýkalo, zejména nebezpečím husitismu a modernismu. V duchu dřívějších sjezdů podporoval Svatý stolec snahy jeho organizátorů po sblížení všech Slovanů ve víře.⁸⁰

O reflexi IV. unionistického kongresu na Velehradě informoval chargé d'affaires Miloslav Niederle poměrně podrobně. Současně zmínil, že o této mimořádné události referoval rovněž vatikánský list *L'Osservatore Romano*, a to dokonce dvakrát, ve dnech 8. a 18. srpna 1924.⁸¹

V říjnu 1924 jednal Václav Pallier s vedoucími představiteli kapucínů, františkánů a piaristů v Římě o nezbytnosti sloučení jednotlivých domů každé z uvedených řeholí v rámci samostatné československé řádové provincie, ne-

79/ Antonín Salajka: IV. unionistický sjezd na posvátném Velehradě, *Museum* 56, č. 1–2 (1924/1925), s. 13; Viliam Judák: Arcibiskup Karol Kmeťko a šírenie cyrilo-metodskej úcty, in: *Gréckokatolícka cirkev na Slovensku vo svetle výročí*, ed. Jaroslav Coranič, Prešov 2013, s. 160.

80/ AAV, Nunziatura in Cecoslovacchia, busta 40, fascicolo 247, f. 28, Kordač, 15. 3. 1924.

81/ AMZV, fond Politické zprávy – Vatikán, 1924, Niederle, 6. 9. 1924.

závislé na cizích řádových představených. Československému vyslanci se však tehdy nedostalo konkrétního stanoviska Státního sekretariátu.⁸²

V závěru roku 1924 vstoupily do československo-vatikánských jednání opět záležitosti řeholních domů na Slovensku. Jak informoval československého vyslance u Svatého stolce Václava Palliera nový generální představitel františkánů Alfonso Orlich, bylo interně provedeno spojení slovenských domů v Levoči, Spišském Štvrtku a Brehově a jejich podřízení českomoravské provincii téhož řádu se sídlem v Praze, přičemž nyní by směla tento krok odsouhlasit Kongregace řeholí. V únoru 1925 provedli spojení svých domů premonstráti. Ostatní řehole se otázkou spojení do jedné provincie dosud zabývaly.⁸³

Otevřena zůstávala nadále záležitost Dionýza Njaradiho a otázka apoštolských administrátorů cizích diecézí, jež byla opakovaně odkládána. Svatý stolec byl dále informován, že pražský arcibiskup a český primas František Kordač zřídil v Praze v Dejvicích malý kněžský seminář, na což vynaložil částku ve výši šesti milionů korun.⁸⁴

* * *

Inspirován papežovými kritikami socialismu ze září a října 1924 vydal slovenský episkopát dne 26. listopadu protisocialisticky orientovaný pastýřský list. Podle vzoru nizozemských, německých a švýcarských biskupů vyzval věřící, aby vystoupili z řad protikřesťanských spolků a nevolili protikřesťanské strany. Trestem za neuposlechnutí těchto doporučení mělo být odepření svátostí provinilým věřícím, případně dokonce církevního pohřbu, pokud by jedinec v protikatolických spolcích vědomě setrval až do své smrti.

Po zveřejnění pastýřského listu se záhy rozvinula ostrá společenská diskuse. Velká část politického spektra vnímala jeho vydání jako protistátní akt, jenž útočí na velké státotvorné a vládní strany. Nejprudší odezvu způsobil především v prostředí socialistických stran, které ho vnímaly jako přímý útok vůči sobě, a dokonce za jeho autora považovali apoštolského nuncia Francesca Marmaggiho. Československý vyslanec Václav Pallier jednal o pastýřském listu s církevními hodnostáři Svatého stolce v lednu a v únoru 1925. Zatímco jej považoval za politický promyšlený útok, vatikánští představitelé je vnímali jako náboženský projev.⁸⁵

Když v prosinci 1924 navštívil Věčné město ministr zahraničí Edvard Beneš, který zde dne 13. zmíněného měsíce jednal s církevními představiteli

82/ Ibid., Pallier, 4. 11. 1924.

83/ Ibid., 1924–1925, Pallier, 30. 11. 1924, resp. 31. 12. 1924, resp. 2. 3. 1925.

84/ Ibid., 1924, Pallier, 30. 11. 1924, resp. 31. 12. 1924.

85/ Ibid., 1925, Pallier, 1. 2. 1925; F. Marmaggi P. Gasparrimu, 28. 2. 1925, AA. EE. SS., Cecoslovacchia, IV periodo, fascicolo 54, ff. 28–34.

Svatého stolce, pravděpodobně ještě o pastýřském listu s církevními představiteli nehovořil. Předmětem jejich rokování však byla otázka socialistických a komunistických stran a jejich radikálně levicového programu obecně a otázka zavedení oficiálního svátku Jana Husa v Československu. Francesco Borgongini Duca mu sdělil, že pokud se tak stane, bude tento krok státu považovat Svatý stolec za nepřátelský akt.⁸⁶

V prostředí Československé republiky, kde se Jan Hus od roku 1920 připomínal každoročně, vnímalo liberální prostředí Jana Husa nikoliv jako náboženského reformátora, ale jako bojovníka za český národ, tedy národnostní optikou. V této myšlence je podporoval i Tomáš Garrigue Masaryk, který mistra Jana Husa již od 19. století považoval za významného českého demokratického bojovníka proti autoritativnímu Římu.⁸⁷

Radikalizovanou odpověď československé vlády představoval zákon o svátcích a památných dnech republiky Československé ze dne 3. dubna 1925 (zákon č. 65/1925 Sb. z. a n.), který zrušil některé církevní slavnosti (svátky Božího těla, sv. Petra a Pavla a Neposkvrněné početí Panny Marie) a zavedl nové (sv. Václav, sv. Cyril a sv. Metoděj, Jan Hus).

Poté co se československá strana postavila na stranu Jana Husa, označil dne 4. dubna 1925 státní sekretář Pietro Gasparri československo-vatikánský poměr za chladný a povolal apoštolského nuncia Francesca Marmaggiho do Říma. Ministr zahraničí Edvard Beneš postup Svatého stolce odmítl a nazval jej vměšováním do vnitřních záležitostí republiky. Pokud si ministr zahraničí přál napjatou situaci vyřešit smírnou cestou, odmítal však přehodnotit československý postoj k osobnosti mistra Jana Husa a odvolat účast prezidenta republiky a předsedy vlády na oslavách, neboť ji nepovažoval za nepřátelské gesto vůči Svatému stolci, ale za poctu významné osobnosti českých dějin.⁸⁸

Ačkoliv apoštolský nuncius Francesco Marmaggi žádal o přijetí u ministra zahraničí těsně před samotnými oslavami, Edvard Beneš jej přijal teprve v den slavnosti dne 6. července v deset hodin dopoledne, kdy prohlásil, že účast prezidenta republiky i předsedy vlády na oslavách nejsou oficiální a zopakoval, že oslavy nejsou pojímány jako útok proti Svatému stolci. Nuncius však

---

86/ AMZV, fond Politické zprávy – Vatikán, 1924, Pallier, 31. 12. 1924; AA. EE. SS., Cecoslovacchia, IV periodo, fascicolo 62, f. 40, tištěná relace o rozhovoru mezi Edvardem Benešem a Francescem Borgongini Ducou; Pavel Helan: Vztah Československa a Vatikánu z pohledu Kongregace pro mimořádné církevní záležitosti v letech 1919–1928, *Studia Historica Brunensia* 61, č. 2 (2014), s. 216.

87/ C. Micara P. Gasparrimu, 18. 3. 1920, AA. EE. SS., Cecoslovacchia, IV periodo, fascicolo 1, ff. 11–12; Dagmar Hájková – Eva Hajdinová: Národní mučedník Jan Hus, in: *Sláva republice! Oficiální svátky a oslavy v meziválečném Československu*, ed. Dagmar Hájková et al., Praha 2018, s. 281.

88/ AMZV, fond Politické zprávy – Vatikán, 1925, Pallier, 4. 4. 1925; Tomáš Ehrenberger: Husovy oslavy v roce 1925 jako příčina diplomatického konfliktu mezi Československem a Vatikánem, *Marginalia Historica* 5 (2002), s. 173–174.

v oslavách spatřoval urážku katolíků bez ohledu na jejich oficiálnost. Stěžoval si na nedostatečné vysvětlení incidentu ze strany vlády, přednesl Edvardu Benešovi protest a sdělil mu, že bude muset okamžitě odcestovat do Říma.⁸⁹

Když se staly oslavy mistra Jana Husa dne 6. července 1925 celonárodní manifestací a na mnoha místech se proměnily v protikatolické demonstrace, považoval nuncius za povinnost dostat příkazu udělenému Svatým stolicí, hlavní město téhož večera opustit a odcestovat do Říma. Svatý stolec následně v republice zastupoval chargé d'affaires Antonino Arata, absolvent Papežské diplomatické akademie, který v Praze působil jako sekretář apoštolské nunciatury od července 1921.⁹⁰

Je možná překvapivé, že události července 1925 ve zprávách československého vyslance Václava Palliera příliš nerezonovaly, zřejmě byly řešeny na vyšší úrovni ministra zahraničí či státního sekretáře či v Praze mezi apoštolským nunciem a československou vládou. Přes jeho pokusy ubezpečit Pietra Gasparriho, že husovské oslavy dne 6. července nebyly míněny jako nepřátelský akt vůči Vatikánu, spatřovala římská kurie v postupu československé vlády urážku a schvalovala odjezd apoštolského nuncia Francesca Marmaggiho z Prahy jako oprávněnou formu protestu. Na pokyn československé vlády opustil rovněž Václav Pallier Řím; stalo se tak dne 10. července. Československou legaci zastupoval nadále pouze Eduard Jelen ve funkci chargé d'affaires.⁹¹

Následně se v Československu rozpoutala tzv. Marmaggiho aféra, která dosáhla svého vrcholu v červenci a srpnu 1925 a intenzívně zasáhla domácí politickou scénu. Zapříčinila hlubokou vnitropolitickou krizi, jejímž vyvrcholením se stala demise národněsocialistického ministra železnic Jiřího Stříbrného, který jí převzal odpovědnost za prezidentovo chování v průběhu husovských oslav. Otázkou nicméně zůstává, zdali bylo formální přerušení diplomatických styků mezi Prahou a Římem hlavním, či vedlejším důsledkem napětí ve vzájemných vztazích, k němuž by došlo za jiných okolností i jindy.⁹²

Již dne 1. srpna 1925 vydali čeští biskupové pastýřský list, v němž protestovali proti oficiálnímu vnímání Jana Husa a zneužívání jeho jména pro protikatolické výpady, československá vláda považovala svátek za vnitropolitickou záležitost. Avšak ne všichni biskupové českých a moravských diecézí – na rozdíl od slovenských – byli jednotní, např. litoměřický biskup Josef

89/ F. Marmaggi P. Gasparrimu, 3. 7. 1925, AA. EE. SS., Cecoslovacchia, IV periodo, fascicolo 1, f. 7, resp. fascicolo 57, f. 10; resp. P. Gasparri F. Marmaggiu, 4. 7. 1925, *ibid.*, f. 11. 90/ AMZV, fond Politické zprávy – Vatikán, 1925, Pallier, 2. 5. 1925; P. Gasparri F. Marmaggiu, 4. 7. 1925, AA. EE. SS., Cecoslovacchia, IV periodo, fascicolo 57, f. 11.

91/ AMZV, fond Politické zprávy – Vatikán, 1925, Jelen, 3. 8. 1925.

92/ *Ibid.*, Pallier, 13. 7. 1925; AA. EE. SS., Cecoslovacchia, IV periodo, fascicolo 199, f. 92, *Pondělní list*, 24. 1. 1927.

Gross a brněnský biskup Norbert Klein, oba německé národnosti, byli proti jeho publikování.⁹³

Po ochlazení diplomatických styků s Vatikánem v létě 1925, po odjezdu apoštolského nuncia v Praze Francesca Marmaggiho, vyslal Svatý stolec do Československa podtajemníka Kongregace pro mimořádné církevní záležitosti Pietra Ciriaciho, aby narušené diplomatické vazby obnovil. K náročné misi mu poskytl pomoc v osobě jednačtyřicetiletého diplomata Saveria Rittera, někdejšího papežova spolupracovníka v milánské Ambrosiánské knihovně, jenž měl v případě neúspěchu Ciriaciho mise převzít správu apoštolské nunciatury v Praze místo Antonina Araty.⁹⁴

Jak ukázaly Jelenovy zprávy ze srpna 1925, celá kauza byla předmětem živých debat v italském i jiném zahraničním tisku, a to fakticky celé léto. Vatikánský list *L'Osservatore Romano* přinesl stručnou zprávu o incidentu ve vydání ze dne 12. července, v níž odsoudil Husovo kacírství a prohlásil jeho osobnost za nevhodný národní symbol v zemi, kde je její většina katolická. Velký zájem o incident projevovali rovněž členové diplomatického sboru ve Vatikánu, kteří v Marmaggiho odjezdu spatřovali ráznost Piova postupu.⁹⁵

Eduard Jelen byl přesvědčen, že vatikánský list *L'Osservatore Romano* i církevní představitelé prezentují incident tak, aby vyzněl jako přímá urážka Svatého stolce ze strany Československa, resp. jako oběť diplomatického boje. S tímto pohledem, který prezentoval Československo jako viníka roztržky, byla ostatně ztotožněna většina diplomatického sboru akreditovaného u Svatého stolce.⁹⁶

V době Marmaggiho aféry se ostatní československá agenda téměř vytrátila, takže se objevily pouze dílčí zprávy, např. informace, že v říjnu 1925 došlo ke jmenování Jozefa Čárského apoštolským administrátorem v Košicích a Michala Bubniče administrátorem v Rožňavě.⁹⁷

Na konci září 1925 obdrželo československé vyslanectví u Svatého stolce nótu, v níž Vatikán odpovídal na prohlášení pražské vlády ze dne 18. července. Netajil však určitou nedůvěru k upřímnosti smířovacích návrhů československé vlády, kdy opakovaně trval na podmínce opětovného navázání diplomatických styků, kterou definoval tak, aby se červencové manifestace v budoucnu již neopakovaly. Tento požadavek byl razantně odmítnut česko-

93/ A. Arata P. Gasparrimu, 6. 8. 1925, AA. EE. SS., Cecoslovacchia, IV periodo, fascicolo 59, f. 50; Čech, 19. 8. 1925, resp. *České slovo*, 18. 8. 1925, resp. *Národní listy*, 19. 8. 1925. 94/ Jindřich Dejmek: Československo-vatikánská jednání o modus vivendi 1927–1928, *Český časopis historický* 92, č. 2 (1994), s. 269.

95/ AMZV, fond Politické zprávy – Vatikán, 1925, Jelen, 3. 8. 1925.

96/ Ibid., Jelen, 8. 9. 1925.

97/ Ibid., Jelen, 7. 11. 1925; P. Gasparri A. Aratovi, 17. 10. 1925, AA. EE. SS., Cecoslovacchia, IV periodo, fascicolo 56, f. 34; resp. A. Arata P. Gasparrimu, 20. 11. 1925, ibid., f. 38.

slovenskou stranou, jež rozhodně oslavami nechtěla urazit katolickou stranu.⁹⁸

V průběhu následujícího měsíce neprojevil Francesco Marmaggi zájem, aby mu mohl být prostřednictvím československého vyslanectví či soukromé osoby předán návrh na úpravu církevně-politických otázek mezi pražskou vládou a Svatým stolcem. Je otázkou, zdali se jednalo o Marmaggiho osobní postoj způsobený frustrující červencovou zkušeností, nebo o nařízení římské kurie, která chtěla přimět československou stranu k revizi svého postoje k osobnosti mistra Jana Husa. Vatikán prozatím očekával, jak se promění postoj československé vlády po parlamentních volbách.⁹⁹

Velmi negativně působila na postoj Svatého stolce kauza vojenského biskupa Josefa Bombery, který se v létě 1925 účastnil jedné z československých poutí do Říma. Během ní tlumočil věřícím slova papeže Pia XI. o loajalitě ke katolickému táboru, což vnímala československá vláda jako krajně nevhodný projev, pronesený navíc v době československo-vatikánského napětí, a snažila se jej přimět k rezignaci.¹⁰⁰

Na politickém životě v Československu se aktivně podíleli někteří z biskupů, zejména v řadách Šrámkovy Československé strany lidové. Když však před parlamentními volbami v září 1925 vydal Svatý stolec nařízení, jímž zavedl tzv. *numerus clausus* pro duchovní, kteří se rozhodli kandidovat, znamenalo to, že dosavadní katoličtí poslanci a senátoři již nemohou být v nadcházejících volbách opětovně zvoleni. Na politický život v zemi tak rezignovali např. František Kordač či Leopold Prečan, aby se nadále soustředili především na povinnosti sídelních arcibiskupů, či strahovský opat Metoděj Jan Zavoral.¹⁰¹

Druhé parlamentní volby v Československu v listopadu 1925, v nichž Československá strana lidová získala 9,7 % hlasů (691 095 hlasů), poukázaly, že již byl dovršen a stabilizován český politický katolicismus a lidová strana se vymanila z přímého vlivu církevní hierarchie.¹⁰²

Teprve návštěva pražského arcibiskupa a českého primase Františka Kordače v Římě v listopadu 1925 a výsledek parlamentních voleb v Českosloven-

---

98/ AMZV, fond Politické zprávy – Vatikán, 1925, Jelen, 3. 10. 1925; A. Arata P. Gasparri-mu, 18. 9. 1925, AA. EE. SS., Cecoslovacchia, IV periodo, fascicolo 60, ff. 18–20.

99/ AMZV, fond Politické zprávy – Vatikán, 1925, Jelen, 7. 11. 1925.

100/ Ibid.; A. Arata P. Gasparri-mu, 3. 9. 1925, AA. EE. SS., Cecoslovacchia, IV periodo, fascicolo 67, ff. 3–6.

101/ Josef Doležal: *Český kněz*, Praha 1931, s. 96.

102/ Marek Šmíd: Obtížné zakotvení lidovců v politickém systému první ČSR. Parlamentní volby v roce 1925 a Československá strana lidová, *Soudobé dějiny* 20, č. 4 (2013), s. 559–581; Miloš Trapl: *Politický katolicismus a Československá strana lidová v Československu v letech 1918–1938*, Praha 1990, s. 93.

sku v téže době připravily podmínky pro následná československo-vatikánská jednání, jež se postupně stabilizovala a v roce 1927 obnovila.¹⁰³

* * *

Diplomatické styky Československa a Svatého stolce prošly na počátku dvacátých let 20. století dramatickou proměnou. Mezi nejpálčivější projednávané otázky patřily především záležitosti východu republiky, ať se již jednalo o otázky obsazení slovenských biskupských stolců, církevního majetku či vymezení diecézí. V roce 1925 však tyto záležitosti ustoupily husovským slavnostem, které se staly téměř výlučnou náplní československo-vatikánských vztahů.

S odstupem času můžeme prohlásit, že Marmaggiho aféra obrazu katolické církve v zemi uškodila, neboť radikální konfrontace římské kurie a katolické církve s levicí sympatie ke katolicismu nezvýšila. Vatikán nepochopil či spíše neodhadl reálnou politickou situaci v zemi, takže se odjezdem nuncia necitlivě dotkl vztahů s Československem, když se pokusil zájmy církve prosazovat radikální cestou.

Současně *selhala* i československá vláda, jež se snažila vyvolaným tlakem na Svatý stolec v souvislosti s dosud nevyřešeným komplexem politicko-náboženských otázek přimět nejvyšší představitele katolické církve k ústupu z jejich pozic a přesvědčit je o přijetí představ československých představitelů.

S ohledem na události třicátých let lze prohlásit, že konflikt mezi Prahou a Římem byl pouze vedlejším důsledkem trvalého nepochopení obou stran, jež hrozilo takto eskalovat již za působení Marmaggiho předchůdce Clementa Micary v první polovině dvacátých let, přičemž by k roztržce zřejmě došlo za jiných okolností i jindy.

Marek Šmíd

103/ AMZV, fond Politické zprávy – Vatikán, 1925–1926, Jelen, 10. 12. 1925, resp. 11. 1. 1926; Pavel Helan: Československo a Svatý stolec na složité cestě k Modu vivendi, *Střed* 10, č. 1 (2018), s. 9–29.